

Guia per l'Assessorament de Projectes d'Aprenentatge Servei

Programa ARCE-Proyecto Dos Mares

ISBN: 978-84-695-9880-1

Dipòsit Legal: SS 490-2014

Descàrrega de la versió castellana:

<http://issuu.com/bgg01/docs/asesoramiento>

<http://es.calameo.com/read/003183113a7debda03f26>

Aquesta guia està registrada sota una llicència
Creative Commons Reconocimiento-No Comercial-CompartirIgual 3.0.

Donostia - San Sebastián

Abril 2014

Aquesta Guia per l'assessorament de projectes d'aprenentatge servei ha estat elaborada pels següents autors/es:

BERRITZEGUNE DE DONOSTIA <http://g01.berritzeguneak.net> : Ana María Extramiana Cameno, María Lourdes Iriarte Olarra, María Soledad Uria Jauregui

CEFIRE DE VALÈNCIA <http://mestreacasa.gva.es/web/cefirevalencia>: Mª Eugenia Giménez Ortiz, Vicente Palomar Salvador, Mª José Quilis Llopis, Esther Roca Campos; Mª José Rodes Sala; Raquel Simó Meléndez

CEP DE SANTANDER www.cepdecantabria.es: Pedro Luis Díez Velasco, Concha González González, Jesús Rodríguez Roldán

SERVEI EDUCATIU CIUTAT DE L'HOSPITALET

<https://sites.google.com/a/xtec.cat/sehospitalet/>: Diego Araque Llopis, Jordi Caballé Mateu, Montserrat Campreciós Pino, Mª Teresa Rovira Calduch, Artur Vidal Sapé,

Zerbikas Fundazioa www.zerbikas.es Rafael Mendia Gallardo

Col·laboradora: Begoña Martínez Domínguez UPV / EHU

Lector crític: José Luis Marañón Olarra

Versió catalana: Jordi Caballé Mateu

L'elaboració d'aquesta Guia ha estat subvencionada pel Ministerio de Educación en el marc del PROYECTO DOS MARES del PROGRAMA ARCE

Índex

Formar ja no és el que era	4
El projecte Dos mares d'aprenentatge servei, un projecte reeixit al servei dels centres educatius de l'Hospitalet	7
Presentació	
1. L'aprenentatge servei	12
1.1 Què és l'aprenentatge servei?.....	12
1.2 Quins són els seus components?.....	13
1.3 Quins són els requisits bàsics per al desenvolupament de projectes d'ApS?.....	14
1.4 En quins àmbits es poden desenvolupar els projectes d'aprenentatge servei?.....	16
1.5 Quins són els aprenentatges possibles a través d'un projecte d'ApS?.17	
1.6 Per què practicar l'ApS en els nostres centres educatius?.....	18
2. L'assessorament de projectes d'aprenentatge servei	19
2.1. Què hauríem d'entendre per assessorament d'un projecte d'ApS?...19	
2.2. Quines haurien de ser les orientacions generals per l'assessorament en un projecte d'ApS?.....	20
2.3. Quins enfocaments hauria de tenir en compte l'assessorament d'un projecte d'ApS?.....	20
2.4. Quines etapes es desenvolupen en un procés d'assessorament d'un projecte d'ApS?.....	21
2.5. Quines estratègies es poden utilitzar en un procés d'assessorament d'un projecte d'ApS?.....	22
3. Escenaris per l'assessorament de projectes d'aprenentatge servei en l'entorn educatiu	23
3.1. Informar i difondre l'aprenentatge servei	25
3.2. Identificació de bones pràctiques educatives	28
3.3. Acompanyament d'un projecte	31
3.4. L'aprenentatge servei en els plans del centre	37
3.5. Acompanyament en l'avaluació del projecte	41
4. Aspectes legals i normatius	45

5. La col·laboració de/amb altres agents. El treball en xarxa	47
6. Bibliografia	50

Formar ja no és el que era

La formació dels formadors és una de les moltes coses que recentment i a casa nostra l'aprenentatge servei ha sacsejat i posat cap per avall, perquè l'enfocament pedagògic academicista -basat estrictament a impartir coneixements i que després la gent s'espavili- és clarament insuficient a l'hora de capacitar els educadors per tirar endavant projectes d'aprenentatge servei amb l'alumnat.

Aquest enfocament tradicional de la formació dels educadors potser garanteix una sòlida coherència en els criteris formatius, en la difusió de missatges i, sent força optimistes, en la construcció col·lectiva de coneixement, però també evidencia algunes serioses limitacions.

Per exemple, quan la formació no és obligatòria -cosa que passa amb l'aprenentatge servei- l'academicisme proporciona processos molt lents, massa subordinats a la demanda espontània i no sempre vinculats al compromís de desenvolupar projectes.

L'aprenentatge servei fa aflorar la necessitat d'un nou perfil de formador. Ja no es tracta només d'impartir amb rigor i qualitat cursos d'aprenentatge servei, sinó també de sumar, a la capacitat docent, la capacitat d'impulsar la implementació de projectes transversals amb impacte en l'entorn. És a dir, es tracta de comptar amb persones formadores expertes també en l'animació, l'assessorament, la dinamització i el seguiment de projectes i ... persones entusiastes que assegurin la consecució efectiva d'aquests projectes. El formador en aprenentatge servei no es conforma a distribuir i dinamitzar coneixements i habilitats, sinó que també destina energies - i moltes!- a l'objectiu que "les coses passin de veritat": la formació ha de tenir un resultat tangible, ha d'aconseguir que els docents s'impliquin en un projecte real i el duguin a terme, ni que sigui per una vegada. Una formació tan sols orientada a augmentar la cultura pedagògica dels educadors no té sentit en l'aprenentatge servei. Altrament l'aprenentatge servei és una pedagogia de l'acció, de l'experiència, de la pràctica, del servei, de la feina...!

Amb l'aprenentatge servei les necessitats de formació han crescut i madurat i, fins un cert punt, s'han sofisticat. Cada vegada més es requereix un perfil de formador entusiasta i compromès i no tant el d'un expert en una disciplina, que es limita a impartir i prou un curs o un taller amb els continguts estrictes de la seva disciplina.

Aquest assessor- compromès -li hem de trobar un nom nou!- traça estratègies com a mínim en quatre àmbits:

- En l'estímul de la demanda de formació, en detectar en el seu entorn pròxim centres educatius i entitats socials amb possibilitats de desenvolupar aprenentatge servei i acordar amb aquests actors activitats formatives adequades a les seves necessitats. El formador ja no "aixeca la persiana de la botiga" i espera que entri gent a comprar la formació que ofereix, sinó que estudia necessitats formatives, s'avança, proposa i sedueix.
- En la formació d'aprenentatge servei, tant per al professorat com per als professionals i voluntaris de les entitats socials, busca públics heterogenis, tot barrejant els dos sectors en els cursos, tallers, trobades i jornades; consolida continguts bàsics amb criteris i recursos comuns; i exigeix un projecte d'aprenentatge servei aplicable com a resultat de la formació. Certament, no s'entén la formació sense un producte final concret.
- En l'assessorament als diversos perfils d'actors educatius i socials, ajuda a identificar i sistematitzar projectes d'aprenentatge servei embrionaris que aquells ja estan impulsant; a replicar-los en diferents contextos; a connectar-los amb experiències o enfocaments que els poden enriquir...
- En la difusió de l'aprenentatge servei al territori, busca el màxim impacte en xarxes i sectors amb capacitat multiplicadora. Contacta i sembla l'aprenentatge servei en federacions d'escoles i moviments educatius, xarxes de voluntariat, plataformes i federacions d'associacions de cooperació, entitats que treballen en la defensa del medi ambient, la inclusió, la participació ciutadana, la cultura popular, etc.

Per al formador de formadors tot plegat representa un repte pel que fa a les habilitats didàctiques i relacionals que ha de desplegar, i pel que fa a la disponibilitat d'agenda i compromís personal i professional. Sens dubte, l'enfocament academicista era molt més relaxat!

Els assessors-formadors del Centro de Profesores de Cantabria, del Berritzegune de Donostia, del CEFIRE de València i del Servei Educatiu de l'Hospitalet de Llobregat han estat els pioners a obrir aquest camí. S'han embrancat en un projecte formatiu que surt sense concessions de les seves zones de confort. Han traspassat amb escreix els límits academicistes i s'han posat a impulsar l'aprenentatge servei amb les eines que els són pròpies, que són la formació i l'assessorament des de les seves institucions.

Per bé que aquest camí d'assessorament, formació i impuls de l'aprenentatge servei l'haurien pogut fer sols, cadascú al seu centre, al seu territori, el cert és que l'han volgut fer plegats compartint les experiències, sabent que el camí seria més difícil, però també infinitament més enriquidor.

La guia que teniu a les mans és el fruit directe d'aquesta col·laboració. És també una prova que aquells que impulsem l'aprenentatge servei tenim prou coses en comú com per poder fer via plegats i, alhora, prou coses

diferents com per poder gaudir de tots els diversos matisos i colors en el camp de l'educació.

Roser Batlle

www.roserbatlle.net

El projecte Dos Mares d'ApS, un projecte reeixit al servei dels centres educatius de l'Hospitalet

La ciutat de l'Hospitalet de Llobregat ha estat i és una ciutat capdavantera a Catalunya en l'estudi, la difusió i la pràctica de la metodologia educativa de l'aprenentatge servei. Com es pot comprovar consultant l'Inventari de les pràctiques d'aprenentatge servei de l'Hospitalet de Llobregat, aquesta metodologia educativa, des de fa anys, es treballa intensament amb l'alumnat dels centres docents de Primària, Secundària i Formació d'Adults de la nostra ciutat amb uns resultats educatius excel·lents. Per avançar en la formació, l'impuls, la coordinació i l'òptim desplegament de l'aprenentatge servei als centres educatius hi treballen diverses instàncies:

1. El Grup Territorial d'Aprenentatge Servei de l'Hospitalet que està integrat per docents, representants d'equips directius de centres, assessors LIC del Servei Educatiu, tècnics municipals i educadors d'entitats socials i de lleure. És la instància que s'encarrega de traçar les línies estratègiques de la difusió i impuls de l'aprenentatge servei a la nostra ciutat.
2. La Comissió Permanent d'Aprenentatge Servei de l'Hospitalet que treballa en l'organització de les Jornades d'Aprenentatge Servei de l'Hospitalet i la dinamització de projectes d'aprenentatge servei als centres educatius.
3. La Comissió d'Aprenentatge Servei del Servei Educatiu de l'Hospitalet del Departament d'Ensenyament, des del curs 2008-2009 organitza la formació d'aprenentatge servei dirigida a mestres, professors, tècnics de la Regidoria d'Educació i educadors d'entitats socials i de lleure.

A la primavera del 2011 aquesta Comissió d'Aprenentatge Servei constituïda per assessors i assessores de l'equip de Llengua, Interculturalitat i Cohesió Social (LIC) i tècnics i tècniques del Centre de Recursos Pedagògics (CRP) del Servei Educatiu (*) es va proposar ampliar els objectius de la formació, ampliar el camp de reflexió i obrir-se a la recerca metodològica en aprenentatge servei, per millorar la tasca d'assessorament als docents i als centres educatius. Aquest nou plantejament va coincidir amb l'anunci d'una immediata convocatòria d'ajuts del Programa ARCE (Agrupaciones y Redes de Centros Educativos) per part del Ministerio de Educación d'aleshores, que es proposava seleccionar una sèrie de projectes de recerca didàctica en xarxa, elaborats pels docents dels centres educatius o els centres de formació del professorat.

Ràpidament i amb l'ajut inestimable de Roser Batlle del Centre Promotor d'Aprenentatge Servei que ens va facilitar els contactes, vàrem constituir

una agrupació de quatre centres de formació del professorat amb l'objectiu de redactar un projecte de recerca en aprenentatge servei per presentar a la convocatòria ARCE: el Centro de Profesorado de Santander, el Berritzegune de Sant Sebastià, el CEFIRE de València i el Servei Educatiu de l'Hospitalet.

El procés de redacció del projecte comú dels quatre centres va ser curt, però el treball intens i del tot gratificant, per l'entesa i complicitat que es va establir des del primer moment entre tots nosaltres. L'objectiu compartit de treballar per l'impuls i la recerca en aprenentatge servei ens unia fortament. El Proyecto Dos Mares: Una red para la formación e impulso de Aprendizaje y Servicio (**) preveia un ambiciós pla de treball i un calendari de quatre trobades entre tots els membres de l'agrupació, per dur a terme en els cursos 2011- 2012 i 2012-2013 la consecució d'una sèrie d'objectius de formació i de recerca, d'entre els quals destacava la redacció d'una guia per l'assessorament en aprenentatge servei als centres educatius. A mitjans de novembre de 2011 vàrem tenir la comunicació oficiosa que el nostre projecte havia estat seleccionat dintre del programa ARCE. Les primeres reunions per concretar els detalls del pla de treball i per començar a organitzar la 1a Trobada prevista de fer a la ciutat de Santander, les vàrem tenir en el marc del I Congreso de Aprendizaje Servicio Solidario celebrat a Portugalete (Euzkadi) els dies 23, 24 i 25 de novembre de 2011. Precisament en aquest congrés vàrem presentar oficialment el Grup de Treball d'Aprenentatge Servei Dos Mares i el projecte que l'agrupament s'havia compromès a complir.

Les trobades de treball i reunions plenàries de tots els membres de l'agrupament es varen celebrar a Santander (8-10 de febrer de 2012), L'Hospitalet de Llobregat (24-26 d'abril de 2012), Sant Sebastià (7-9 de novembre de 2012) i València (12-15 de març de 2013). Les quatre trobades varen tenir espais reservats per la formació, per la recerca i per l'intercanvi d'experiències territorials i de centre en aprenentatge servei. La trobada de Santander es va dedicar a la formació inicial i a endegar el disseny i obertura del web d'aprenentatge servei *Proyecto Dos Mares* per a la comunicació interna entre els membres de l'agrupament i per a la futura difusió externa dels materials de reflexió, estudis, conclusions de les trobades i experiències d'aprenentatge servei dels centres educatius. A la trobada de l'Hospitalet vàrem posar l'accent, sobretot, en la formació i en la recerca metodològica en aprenentatge servei amb la participació de Josep M. Puig Rovira i Roser Batlle. A la trobada de Sant Sebastià es va iniciar i avançar en la redacció de la *Guia para el asesoramiento de proyectos de Aprendizaje Servicio*. A la trobada de València es va enllestir la redacció de la guia i es va treballar en el tema de l'avaluació dels projectes d'aprenentatge servei.

Val a dir que el treball de reflexió i recerca didàctica compartida entre tots els membres de l'agrupament a l'entorn de l'aprenentatge servei, tant a les trobades com fora de les trobades, va ser per nosaltres una magnífica oportunitat de treballar en l'impuls de la metodologia de l'aprenentatge servei. No cal dir que el fruit d'aquest treball ha redundat posteriorment, en benefici d'un millor assessorament i orientació als docents i als centres educatius de la nostra ciutat que treballen en projectes d'aprenentatge servei.

Jordi Caballé

Servei Educatiu Ciutat de l'Hospitalet de Llobregat

(*) Els membres de la Comissió d'Aprenentatge Servei del Servei Educatiu Ciutat de l'Hospitalet de Llobregat que han treballat en el Projecte Dos Mares ARCE els cursos 2011-2012 i 2012-2013 són: Diego Araque, Jordi Caballé, Montserrat Campreciós, Teresa Rovira i Artur Vidal

(**) El nom del projecte Dos Mares al·ludeix als mars Cantàbric i Mediterrani que banyen les quatre ciutats que participaven en el projecte: Santander, Sant Sebastià, L'Hospitalet de Llobregat i València.

Presentació

El document que teniu a les mans és una Guia per l'assessorament de projectes d'aprenentatge servei.

L'aprenentatge servei, tot i no ser una metodologia educativa rigorosament nova, sí que és una metodologia útil i eficaç per al desenvolupament d'una educació basada en l'experiència, que la dota d'un profund significat, que contribueix a ensenyar civisme, que anima a una implicació social durant tota la vida, que impulsa el bé comú de les comunitats i que propicia d'aquesta manera la construcció d'una societat justa i solidària.

“Ajudar a assessorar” és la funció d'aquest treball que esperem que sigui realment útil per guiar i acompanyar els educadors/es que es comprometen amb l'educació dels infants i dels nois i noies, en la seva funció de facilitadors del ple desenvolupament de les seves competències personals i socials, independentment del seu origen, condició, capacitats, cultura,...

En la base de la intervenció assessora hi ha el desenvolupament de les competències bàsiques del nostre alumnat¹. En aquest context, ens podem plantejar la següent qüestió: L'aprenentatge, desenvolupament i reforç de les competències bàsiques és una comesa exclusiva de l'escola o és tota la comunitat qui ha d'implicar-s'hi?². No s'haurien d'ensenyar i desenvolupar les competències des de l'escola, la família, les institucions, les entitats socials, etc. tot configurant-se cada comunitat com una comunitat educadora? Fóra bo i interessant que s'anessin difuminant les barreres entre models d'aprenentatge formal, no formal i informal i s'anés cap a la conciliació i combinació de tots ells per tal d'assolir una millor resposta educativa de totes les persones i això al llarg de tota la vida. En aquest sentit l'aprenentatge servei aporta claus i estratègies que faciliten aquesta tasca.

Reconeixem la ciutadania dels nostres nois i noies com a subjectes de drets i deures, com a persones capaces d'assumir responsabilitats ciutadanes, en el seu procés de creixement i maduració. Aquest procés és progressiu i té com a objectiu aconseguir persones adultes que assumeixin responsabilitats i obligacions personals i socials en l'exercici d'una ciutadania activa.

¹ Resolució legislativa del Parlament Europeu relativa a la proposta de Recomanació del Parlament Europeu i del Consell d'Europa sobre les competències clau per l'aprenentatge permanent (COM(2005)0548 – C6-0375/2005 – 2005/0221(COD))

² *Las competencias clave. Un concepto en expansión dentro de la educación general obligatoria. Eurydice. La red europea de información en educación.* Ministerio de Educación, Cultura y Deporte. Secretaría General de Educación y Formación Profesional. Centro de Información y Documentación Educativa (CIDE) Madrid.2002. Págs.17-22

En aquesta Guia hem mirat de posar en el centre de tot el paper de l'Assessor/a educatiu. Des d'aquesta perspectiva s'entén la seva intervenció com la d'un professional que proposa, suggereix, acompanya, apunta aspectes a tenir en compte i maneres d'intervenir i aporta recursos per al desenvolupament de projectes d'aprenentatge servei.

Així mateix, s'entén la funció de l'assessor com una tasca que dinamitza i dóna suport al canvi educatiu, per la qual cosa incideix en la vida general del centre, en moltes de les seves instàncies. En aquest sentit l'assessorament s'erigeix en una tasca que, en major o menor grau, ajuda a la transformació del centre a fi que aquest es converteixi en una institució que treballa col·laborativament per la generació de coneixement des d'un compromís clar amb la justícia social.

Es tracta, en definitiva, que tots els agents educatius orientin la seva actuació i es comprometin amb la innovació educativa i amb això avancin en la transformació de la societat per tal que aquesta sigui més justa i solidària.

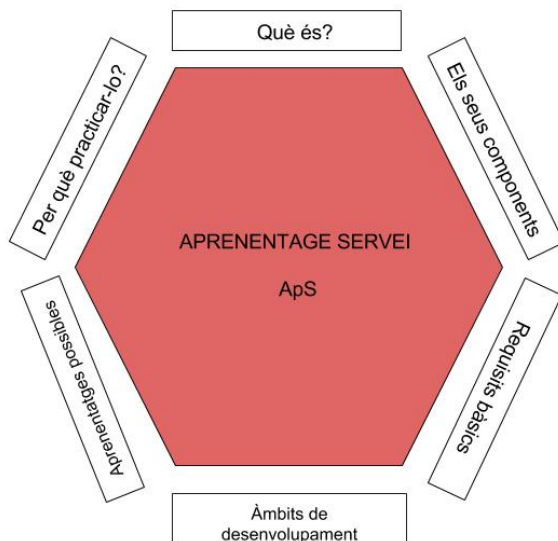

1. L'aprenentatge servei

6 Qüestions clau sobre l'aprenentatge servei

1.1. Què és l'aprenentatge servei?

L'aprenentatge servei (APS) és una metodologia que integra l'aprenentatge de continguts, habilitats i valors i el servei a la comunitat. Combina, per tant, aprenentatge i servei a la comunitat en un mateix projecte ben articulats en el qual els participants es formen en treballar sobre les necessitats reals de l'entorn amb la intenció de millorar-lo³.

Gràfic 1. Esquema del document. Font: Elaboració pròpia

L'aprenentatge servei és una metodologia educativa amb utilitat social. La interacció entre l'aprenentatge i el servei intensifica els efectes de tots dos. L'aprenentatge millora el servei a la comunitat, que guanya en qualitat de vida i en equitat, el servei dóna sentit a l'aprenentatge, en permetre que aquest es transfereixi a la realitat en forma d'acció.

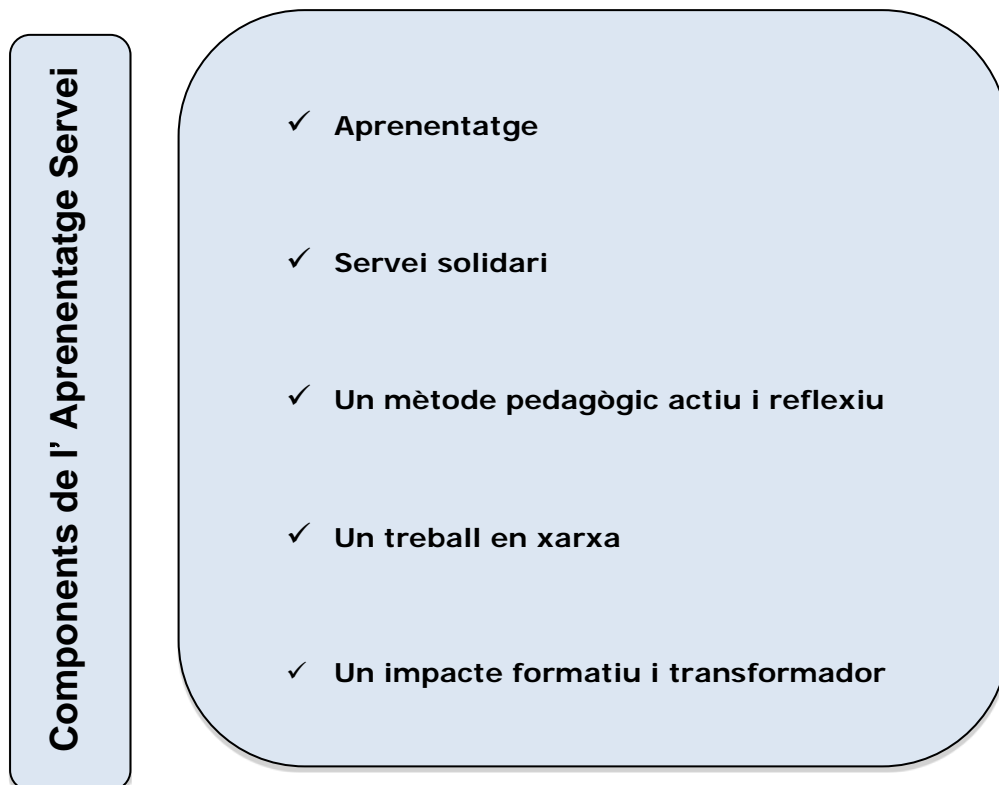

³ Definició del Centre Promotor d'Aprenentatge Servei www.aprenentatgeservei.cat

1.2. Quins són els seus components?

L'aprenentatge servei és un model educatiu que pren sentit a partir de la integració dels seus components:

Gràfic 3. Els components de l'aprenentatge servei. Font: Elaboració pròpia

L' **aprenentatge**: Té una intencionalitat educativa explícita, vinculada a l' adquisició de coneixements, habilitats, actituds i valors. En el marc educatiu el referent dels aprenentatges es reflecteix en el currículum educatiu en totes les seves dimensions. Els nexes d' unió amb el currículum han de ser clars i estar elaborats sobre les competències pròpies de cada matèria.

És un procés d'adquisició de coneixements i habilitats per a la vida: L' aprenentatge servei desenvolupa processos conscients, planificats i sistemàtics d'aprenentatge que relacionen tasques de servei amb continguts i competències rellevants, tant per l' educació formal com per l' educació no formal. És, doncs, un procés que vincula l' aprenentatge a l' exercici de la ciutadania activa.

El servei solidari: Mobilitza l'interès dels seus protagonistes vers un servei de ciutadania activa. L'aprenentatge servei concep el servei com una resposta a necessitats reals de la societat: protecció del medi ambient, recuperació del patrimoni cultural, ajuda a col·lectius socials en situació desafavorida, etc. El servei permetrà aplicar els coneixements previs a la realitat, formular interrogants intel·lectuals i cívics i ser font d'experiències que afavoreixen nous aprenentatges.

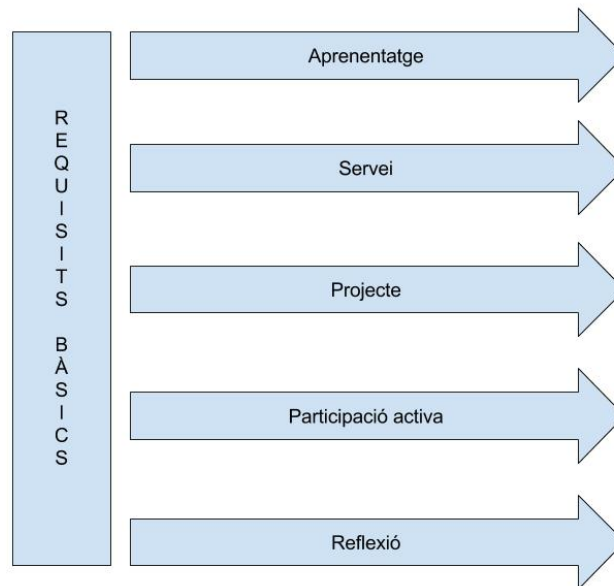
Un mètode pedagògic actiu i reflexiu: L'aprenentatge servei s'inspira en una pedagogia de l'experiència, la participació activa, la reflexió, la interdisciplinarietat, la resolució de problemes i la cooperació.

Un treball en xarxa: L'aprenentatge servei requereix d'un treball en xarxa que impulsi i garanteixi la coordinació de les institucions educatives formals amb les organitzacions socials que intervenen en la realitat sobre la qual es pretén incidir mitjançant el desenvolupament del servei. Aquesta aliança permet a les institucions educatives obrir-se a l'entorn social i a les organitzacions socials exercir una influència formativa i educativa. Complementa així l'acció de les institucions educatives en línia amb el concepte de "ciutat educadora" segons el qual tot el teixit ciutadà pot exercir una acció formativa.

Un impacte formatiu i transformador: L'aprenentatge servei incideix en l'aprenentatge de continguts conceptuals, emocionals i de conducta; desenvolupa competències aplicables a diversos àmbits, impulsa el pensament crític i la responsabilitat cívica, transmet valors que fomenten el desenvolupament personal i social i contribueix a la transformació de l'entorn social.

1.3. Quins són els requisits bàsics per al desenvolupament de projectes d'ApS?

Les característiques descrites obren múltiples possibilitats a l'hora de dissenyar projectes d'aprenentatge servei. Aquests projectes comparteixen cinc aspectes comuns, que constitueixen els requisits bàsics per la implementació de projectes d'aprenentatge servei: l'aprenentatge, el servei, el projecte en ell mateix, la participació activa i la reflexió.

Gràfic 4. Els requisits bàsics de l'aprenentatge servei. Font: Elaboració pròpia

Aprentatge: Ha de ser sistematitzat i estar associat, per una part, al currículum i, per altra, al servei que es pretén donar. Ha de desenvolupar processos conscients, planificats i sistemàtics d' ensenyament-aprenentatge que es desenvoluparan a través de l' experiència, vinculant els continguts a la resposta directa davant de les necessitats de l' entorn que es vol analitzar i millorar. Ha d' explicitar el que els seus protagonistes aprendran abans, durant i després de la seva realització. L' aprenentatge servei permet treballar continguts de manera interdisciplinària i potenciar les competències bàsiques. En definitiva, posa l' alumnat en situació de resoldre reptes i problemes i abordar projectes reals que els han de permetre, al llarg del seu desenvolupament, experimentar les seves competències i posar-les al servei de la societat.

Servei: Ha de respondre a les necessitats reals de l' entorn immediat, proper o global, amb l' objectiu de millorar-lo. Els projectes d' aprenentatge servei s' inspiren en els principis d' alteritat i reciprocitat. Així, doncs, el servei en l' aprenentatge servei ha d' evitar accions de caràcter assistencialista i provoca sempre un impacte formatiu i transformador en els seus protagonistes, en el clima de centre i en l' entorn en el qual s' actua. És per això que exigeix el treball en xarxa entre institucions educatives i entitats socials.

Projecte: És necessària una clara intencionalitat pedagògica, un projecte educatiu, planificat i avaluat per tots els agents implicats. Per tant, l' aprenentatge no hauria de quedar relegat a una pràctica de simulacre, ni produir-se de manera casual o improvisada, ni confondre's amb situacions d' aprenentatge espontani. A l' aprenentatge servei el servei ha de ser de

qualitat i ha de permetre extreure la dimensió pedagògica de les seves accions i de les vivències que se'n deriven.

Participació activa: Les experiències d'aprenentatge servei han de fonamentar-se en la participació activa i en el protagonisme de totes les persones que hi participen i superar, no cal dir, propostes merament informatives.

Aquesta és la base sobre la qual es construeixen els aprenentatges i el que els converteix en veritablement significatius. Han de ser els seus protagonistes els que intervinguin en les diferents fases del projecte, des de la detecció de necessitats fins al disseny de propostes de millora. La intensitat d'aquest protagonisme s'ha d'adequar, lògicament, a la seva edat, maduresa i capacitats.

Reflexió: la correcta implementació dels projectes d'aprenentatge servei suposa que les persones que hi participen prenen consciència real del que estan fent en cada moment i de la seva utilitat social.

En els projectes d'aprenentatge servei resulta imprescindible reflexionar sobre el procés que se segueix, els aprenentatges realitzats i l'impacte del servei. Aquesta reflexió permet integrar nous aprenentatges i adequar-los per millorar la qualitat del servei, alhora que ajuda a superar actituds paternalistes perquè els seus protagonistes perceben que aprenen molt amb el servei que realitzen.

1.4. En quins àmbits es poden desenvolupar els projectes d'aprenentatge servei?

La relació d'àmbits que es proposen a continuació recull només alguns exemples possibles. En cada àmbit hi ha organitzacions especialitzades que poden participar en el procés.

Participació comunitària

Projectes per incidir en les polítiques públiques, estimular la participació en el barri o en l'entorn immediat, amb l'objectiu d'afavorir el compromís cívic i la millora de la qualitat de vida dels seus habitants. Pot realitzar-se a través dels mitjans de comunicació, iniciatives culturals, processos participatius...

Projectes de solidaritat i cooperació

Projectes per la sensibilització i defensa dels Drets Humans, causes solidàries i humanitàries d' ampli abast i d' àmbit internacional.

Suport a altres persones

Projectes d' acompanyament a persones que poden necessitar-ho: col·lectius en risc d' exclusió, persones immigrants, persones amb discapacitats físiques o psíquiques...

Acompanyament a l'educació

Projectes de suport i d' acompanyament a l' educació i a la formació. Coneixement de l' entorn i reforç educatiu, motivació per l' estudi, educació permanent d' adults.

Promoció de la salut

Projectes de prevenció en l' àmbit de la salut, de promoció d' estils de vida saludables, de prevenció de les drogodependències, d'acompanyament a persones que pateixen malalties.

Intercanvi generacional

Projectes que pretenen apropar col·lectius de diferents edats amb l'objectiu de facilitar el coneixement mutu i l' intercanvi de coneixements, aprenentatges i habilitats.

Medi ambient

Projectes orientats a la conservació i a l' educació mediambiental: reciclatge de materials, realització d' auditories ambientals, neteja i conservació del patrimoni natural i urbà, estalvi energètic.

Patrimoni cultural

Projectes de conservació i restauració del patrimoni cultural, de recuperació i difusió de les tradicions culturals.

1.5. Quins són els aprenentatges possibles a través d'un projecte d'ApS?

Si l'aprenentatge servei té sentit en qualsevol institució educativa és perquè una de les seves principals aportacions és la millora dels objectius pedagògics que es proposen. L' aprenentatge servei dota de més qualitat els aprenentatges aportant-los utilitat directa, donant sentit al projecte

institucional, fent possible el treball interdisciplinar, augmentant la motivació i millorant el rendiment dels seus protagonistes. L'aprenentatge servei no només permet innovar metodològicament, sinó que també afavoreix una autèntica educació integral.

L'aprenentatge servei posa l'alumnat en situació de resoldre problemes, realitzar projectes i, d'aquesta manera, activar les seves competències. Crea contextos que permeten l'alumnat ser protagonista actiu, sentir-se competent i posar les seves competències al servei d'una necessitat social, donant-li l'oportunitat de ser un element transformador de la societat.

Potser el més rellevant de l'aprenentatge servei és que els seus aprenentatges permeten el desenvolupament de competències, integrant capacitats, habilitats, coneixements i valors que es mobilitzen per resoldre situacions reals de manera eficaç.

Les competències bàsiques que proposa la Unió Europea activen la ciutadania responsable, tot constituint un referent educatiu fonamental. L'aprenentatge i desenvolupament d'aquestes competències es realitza a través d'accions d'interès social i en el procés d'acció-reflexió es van configurant valors, adquirint procediments, concretant compromisos, etc. En definitiva, es desenvolupa l'esperit cívic i les persones implicades adquireixen de forma pràctica el seu sentiment de ciutadania i la seva experiència de pertinença responsable a una comunitat.

1.6. Per què practicar l'ApS en els nostres centres educatius?

Les raons que justifiquen i expliquen l'interès i l'oportunitat de posar en pràctica processos d'aprenentatge servei són diverses. A continuació se n'expliciten algunes referides als diversos àmbits que participen en el seu desenvolupament.

En relació als seus protagonistes l'aprenentatge servei:

- Suposa un benefici mutu entre qui realitza i qui rep el servei.
- Motiva l'alumne vers l'aprenentatge, que es fa vivencial, crític i significatiu.
- Dota als qui hi participen d'un paper protagonista tant en els centres educatius com en la societat, tot projectant una imatge positiva.
- Acull tot l'alumnat en projectes comuns. Cada alumne/a fa la seva contribució al projecte comú i se sent identificat amb aquest projecte.

En relació a la institució educativa, l'aprenentatge servei:

- Afavoreix el desenvolupament acadèmic, cívic, ètic, personal, social i professional dels nois i noies i augmenta el seu rendiment educatiu.
- Mobilitza propostes educatives i metodologies innovadores.
- Millora el clima social de la institució educativa.
- Afavoreix la inclusió educativa de l' alumnat en risc d' exclusió.

En relació a les entitats socials, l'aprenentatge servei:

- Permet el treball conjunt i coordinat amb altres agents de la comunitat per a la millora de la societat.
- Contribueix al fet que els nois i les noies siguin socialment responsables i, en el futur, es comprometin amb causes solidàries.
- Aporta visibilitat a l' entitat social i a la seva missió.

En relació a la comunitat, l'aprenentatge servei:

- Potencia el treball en xarxa entre les institucions educatives i les entitats socials.
- Potencia el territori com a escenari pedagògic, protagonista i destinatari de les accions educatives, i no només com a recurs didàctic.
- Reforça el teixit associatiu del territori.

En relació l'àmbit polític, l'aprenentatge servei:

- Afavoreix un millor exercici de la ciutadania i la responsabilitat ciutadana.
- Representa una proposta sostenible ja que aprofita recursos i unifica esforços per donar resposta a necessitats educatives i socials de l' entorn.

2. L' assessorament de projectes d'ApS

5 claus per assessorar projectes d'aprenentatge servei a l'escola

2.1. Què hauríem d'entendre per assessorament d'un projecte d'ApS?

Són múltiples les maneres de definir l'assessorament. En general, l'assessorament s'entén com una activitat d'acompanyament, ajuda, orientació o consell a una persona o grup de persones en el desenvolupament de les seves funcions.

En tot cas un procés d'assessorament pel desenvolupament de projectes d'aprenentatge servei ha de tenir com a base una relació d'igualtat, sustentada en una relació de confiança i de comunicació oberta que aporta alternatives per afrontar les situacions educatives, activant recursos personals i acompanyant en el procés les educadores i els educadors.

És un procés interactiu que permet a les persones que hi participen generar solucions creatives als reptes que se'ls presenten i que s' identifiquen col·laborativament.

2.2. Quines haurien de ser les orientacions generals per l'assessorament en un projecte d'ApS?

- Situar-se en un context relacional en el qual la participació, la negociació i la construcció compartida siguin la base de la relació d'assessorament.
- Els projectes d'aprenentatge servei es desenvolupen en un centre educatiu i, encara que arrenquin d'una àrea o assignatura, sempre tenen a veure amb la resta dels aprenentatges i, a més, sempre pretenen desenvolupar el conjunt de les competències bàsiques de l'alumnat.
- L'assessorament en un projecte d'aprenentatge servei ha de partir d'una concepció global de l'escola com a organització que aprèn, del currículum i els seus processos com l'element vertebrador de tots els aprenentatges, del conjunt de professionals de l'educació com a facilitadors del procés d'aprenentatge i com a elements ineludibles en la relació d'assessorament.
- El treball dels agents externs, assessors, no pot quedar al marge del reconeixement del caràcter social de l'escola, de les seves tasques i de les relacions que duu a terme amb el professorat.

2.3. Quins enfocaments hauria de tenir en compte l'assessorament d' un projecte d'ApS?

En el context educatiu, aquest terme podria considerar-se des de diversos enfocaments amb matisacions diferents en funció de la finalitat de l'acció:

L'assessorament com a orientació. Orientar, en la seva accepció més comuna, és dirigir a una persona, cosa o acció cap a una finalitat determinada. En aquest sentit, l'assessorament seria tota forma d'ajut sistemàtic prestat per una persona qualificada a una altra, per accedir a un coneixement més gran de les seves possibilitats, així com dels seus interessos i ajudar-lo a definir amb més claredat els seus objectius i així assolir-los amb més seguretat.

L'assessorament com a informació. Informar generalment significa donar a algú notícies d'alguna cosa. Aquesta acció informativa té una

extraordinària importància com a complement de l'orientació exposada anteriorment. D'aquesta manera es donarà notícia o coneixement a l'alumnat i a les famílies o responsables dels recursos existents en la comunitat, a l'hora de coordinar-los amb les estratègies educatives en cada projecte.

L'assessorament sobre continguts i processos. En els diferents escenaris i fases d'aplicació de l'Aprenentatge Servei és probable que es necessiti combinar les dues modalitats anteriorment esmentades. Per exemple, un docent que comença de nou un projecte d'Aprenentatge Servei necessitarà molta informació, continguts i guiatge metodològic que li permetin conèixer i potser engrescar-se en l'ús d'aquesta metodologia.

L'assessorament com a consell o dictamen tècnic. Assessorar (del llatí *assidere*) significa assistir, consultar, prendre consell una persona d'altra. En determinats moments del procés educatiu pot ser necessari o convenient un tipus d'assessorament tècnic per part d'algun especialista.

2.4. Quines etapes es desenvolupen en un procés d'assessorament d'un projecte d'ApS?

- **Identificació de necessitats.** Un projecte d'aprenentatge servei comença amb una anàlisi de la realitat que viuen els nois i noies, el centre educatiu, la seva comunitat més propera, o de situacions que viu la societat en el seu conjunt. L'assessorament mira de col·laborar en aquest procés d'anàlisi en què s'identificaran necessitats concretes susceptibles de ser analitzades. En molts casos, els resultats d'un procés d'autoreflexió educativa són precisament els que determinen la possibilitat d'intervenir proposant la posada en marxa d'un projecte d'Aprenentatge Servei.
- **Planificació.** Assistència en els processos de planificació de projectes i la seva sistematització.
- **Desenvolupament.** Col·laboració en el desenvolupament del projecte, en l'elaboració de materials i instruments d'avaluació i en la creació de noves estructures organitzatives, demostració de noves pràctiques i programes experimentals.
- **Avaluació.** Assistència en l'avaluació dels diferents processos que es desenvolupen en els projectes d'Aprenentatge Servei: el mateix projecte, avaluació de competències, avaluació del context, etc.
- **Investigació-Acció.** Proposar reflexions successives de manera sistemàtica per anar avançant en els processos de millora de la pràctica educativa i en el desenvolupament dels projectes.
- **Informació.** Difusió sistemàtica de noves idees, pràctiques,

materials, programes, canvis en la legislació i resultats de la investigació educativa.

- **Establiment de xarxes de contactes.** Servir de pont entre els distints agents de la comunitat i entitats i organitzacions de la societat civil, facilitar la comunicació dins del mateix centre.
- **Formació.** Desenvolupament de programes de formació en centre sobre la concepció de l'Aprenentatge Servei, la metodologia dins de la metodologia de projectes, el desenvolupament de les competències bàsiques a través de projectes d' Aprenentatge Servei, els projectes integrats d' aprenentatge, etc.
- **Gestió.** Ajuda i col·laboració en la resolució de problemes administratius i organitzatius.

2.5. Quines estratègies es poden utilitzar en un procés d'assessorament d'un projecte d'ApS?

En un projecte d' aprenentatge servei els que assessoren han de tenir un coneixement clar i precís sobre els aspectes generals i específics del currículum. Aspectes generals com ara: establiment d'objectius generals, competències a desenvolupar, estratègies metodològiques, formes d'organització de l'alumnat, del temps, de l'espai, dels materials, atenció a la diversitat, criteris generals d' avaluació. Aspectes específics com ara: organització de les àrees, dels blocs temàtics, d'activitats marc, seqüenciació de continguts, orientacions didàctiques, criteris específics d'avaluació, instruments d'avaluació. Així mateix, han de poder identificar, clarificar, analitzar i avaluar problemes relatius a la comunitat i al procés de definició, elecció, disseny i execució d' un projecte.

Per altra part, cal tenir en compte que treballar en equip implica complexos processos d' aprenentatge i interacció que necessiten un clima relacional favorable si es volen assolir amb èxit els objectius. Per això és important posar l'accent en les estratègies i al mateix temps en les actituds que han de tenir tots els agents implicats en els processos d' intervenció: actituds positives respecte a la participació, al treball en equip i actituds obertes a la reflexió, l' anàlisi de la realitat i l'obertura al canvi i a la transformació.

A continuació es presenten algunes estratègies o aspectes tècnics que poden ser útils en el procés d'assessorament.

- Comunicació i relacions humanes

Habilitats com ara escoltar i preguntar, combinades amb la comunicació empàtica, sinceritat, confiança i afecte no possessiu són essencials en el procés d'ajuda per promoure el desenvolupament de projectes d' aprenentatge servei.

- Coneixement sobre l'aprenentatge servei

Qui assessora ha de conèixer els fonaments de l'aprenentatge servei, els processos de desenvolupament d'un projecte, la seva relació amb el currículum formatiu i amb les competències bàsiques, en especial, la competència social i ciutadana, la iniciativa i autonomia personal i la d'aprendre a aprendre.

- Anàlisi de sistemes i estratègies de canvi

Es necessita captar el context organitzatiu en el qual es desplegarà l'assessorament, així com l'entorn en el qual es desenvoluparan les intervencions, els sistemes de millora contínua de la pràctica educativa i les estratègies de canvi a l'escola.

- Relació d'ajuda

La relació d'ajuda s'ha d'entendre com l'acció de promoció, de treball amb l'equip educatiu i persones o entitats col·laboradores de la comunitat, perquè els individus, grups i comunitats aprenguin a manejar les seves pròpies situacions i adquireixin autonomia en el seu desenvolupament.

El suport fonamentalment s'ha de construir sobre xarxes emergents d'interacció, és a dir, sobre subjectes com a enllaços potencials en funció d'interessos o problemes compartits en el desenvolupament de projectes i dins d'aquests projectes d'aprenentatge servei.

- Treball grupal

El desenvolupament de la funció d'assessorament a grups de professores i professors en relació amb la consecució dels objectius previstos, requereix una competència i unes eines que permetin conduir, coordinar, activar i motivar un grup de professionals de la docència.

3. Escenaris per l'assessorament de projectes d'ApS en l'entorn educatiu

5 Escenaris per l'assessorament de projectes d'APS en l'entorn educatiu

A l'hora de procedir a l'assessorament de projectes d'aprenentatge servei són diverses les realitats que podem trobar. A continuació se'n descriuen algunes de les més habituals, que anomenarem "escenaris", que formen part d'un seguit de processos. Es pot donar el cas que en un mateix centre coincideixin diversos escenaris.

Gràfic 5. Escenaris per l'assessorament. Font: Elaboració pròpia

Escenari en el qual es tracta d'informar i difondre l'ApS

El centre educatiu no ha desenvolupat en els últims anys ni activitats solidàries sistemàtiques ni asistemàtiques, ni compta amb experiències recents d'aprenentatge per projectes que puguin servir d'antecedent per a la promoció de projectes d'aprenentatge servei. En aquest escenari caldria iniciar accions de sensibilització i apropiació de la proposta per part de l'equip educatiu.

Identificació de pràctiques educatives reorientables cap a l'ApS (projectes, iniciatives socials, culturals, ecològiques, agenda 21 escolar, ...)

Quan al centre educatiu no s'han desenvolupat activitats solidàries sistemàtiques articulades amb els aprenentatges acadèmics, àrees curriculars o competències bàsiques, però compta amb experiències prèvies de:

- Experiències de pedagogia activa, aprenentatge per projectes, treballs de camp o investigacions escolars.
- Experiències de participació estudiantil desenvolupades en el marc d'espais curriculars com ara l' "Educació per a la ciutadania", etc.
- Activitats voluntàries sistemàtiques, sense vinculació amb el currículum acadèmic.
- Activitats voluntàries asistemàtiques (per exemple, campanyes solidàries organitzades espontàniament amb motiu d'alguna emergència ambiental o social).

Acompanyament en un procés d'elaboració d'un projecte d'aprenentatge servei

Quan al centre ja es desenvolupen projectes d'aprenentatge servei articulats explícitament amb els continguts acadèmics en el marc d'una o més àrees curriculars, o com a part del Projecte Educatiu de Centre (PEC). Tanmateix al centre li cal un ajut per articular els projectes en relació a les àrees curriculars o les competències o els valors, o bé necessiten establir un pont amb la comunitat.

Assessorament al centre quan s'ha d'incorporar l'ApS als distints plans del centre

Aquest escenari el trobem en un centre en què el Claustre o el Consell Escolar ha pres la decisió d'incorporar en algun dels seus plans o projectes l'aprenentatge servei, com una pràctica educativa que es vol desplegar transversalment en alguns nivells o en alguns períodes del curs i s'hi incorpora com a proposta educativa generalitzada del centre.

Acompanyament en l'avaluació del projecte

Un dels moments clau d'un projecte d'aprenentatge servei és el de l'avaluació. És possible que en aquest procés es demani un assessorament per abastar els distints àmbits de l'avaluació: l'avaluació del procés, l'avaluació relacional, l'avaluació dels aprenentatges, l'avaluació des del punt del vista del professorat, de l'alumnat, dels agents socials, etc.

L'objectiu d'aquest procés avaluatiu és treure conclusions que permetin millorar els processos i els aprenentatges de cara a la implementació de futurs projectes.

3.1. Escenari en el qual es tracta d'informar i difondre l'ApS

Escenari 1	Informar i difondre l' APS
------------	----------------------------

En aquest escenari d'assessorament es parteix de la base que el centre educatiu no ha desenvolupat en els últims anys ni activitats solidàries sistemàtiques, ni asistemàtiques, ni compta amb experiències recents d'aprenentatge per projectes que poden servir d'antecedent per la promoció de projectes d'aprenentatge servei.

En aquest cas, caldria iniciar accions de sensibilització i apropiació de la proposta per part de l'equip educatiu.

El procés d'assessorament referit en aquest apartat mirarà de fer present l'aprenentatge servei en els centres educatius utilitzant diverses estratègies.

Convé que la difusió del projecte d'aprenentatge servei es realitzi tant a l'interior del centre educatiu com en les instàncies externes al centre. En relació a aquesta difusió externa, caldria esmentar explícitament els centres de formació del professorat, Serveis Educatius, Plans Educatius d'Entorn, Projectes Educatius de Ciutat, Jornades d'intercanvi d'experiències per a la innovació educativa i tots aquells fòrums que es considerin idonis per a la seva més àmplia difusió.

Objectiu:

Presentar l'aprenentatge servei com una estratègia educativa innovadora que mira de vincular els aprenentatges escolars amb projectes de millora de la comunitat, que propicien experiències valuoses a l'alumnat en funció de la seva edat i nivell

formatiu tot desenvolupant la seva competència social i ciutadana com a eix per al desenvolupament del conjunt de les competències bàsiques.

Per a l'assoliment d'aquest objectiu l'equip d'assessorament prèviament a l'acció difusora:

- Recopilarà experiències relacionades amb l'aprenentatge servei que hi ha en entorns propers o no tan propers.
- Reunirà petits vídeos d'experiències il·lustratives de les possibilitats de l'aprenentatge servei des del punt de vista de la innovació educativa per a l'aprenentatge.
- Reunirà així mateix materials amb suport escrit: revistes que descriguin experiències, entrevistes a experts de l'aprenentatge servei, llibres, guies, etc. que els permetin disposar d'una col·lecció de textos que tractin sobre la idoneïtat de la metodologia aprenentatge servei per ser consultats pel professorat.
- Contactarà amb professorat, voluntariat, associacions o entitats que estan duent a terme iniciatives d'aprenentatge servei amb l'objectiu que puguin acudir al centre per explicar la seva experiència o, també, que algun professor o professora del centre pugui desplaçar-se al lloc de l'experiència per conèixer-la *in situ*.

Per la presentació per part de l'equip assessor es poden utilitzar diversos formats segons les característiques del context. Vegem-ne alguns:

- Dedicar alguna de les sessions de coordinació dels equips directius de la zona a realitzar una presentació bàsica de l'aprenentatge servei com a estratègia innovadora.
- De vegades són les AMPA que han propiciat la implantació de l'aprenentatge servei en el centre educatiu com a mitjà per a una formació cívica i solidària dels alumnes d'un centre.
- En el mateix centre un equip docent vol treballar alguns aspectes de les Ciències Socials, o de la Formació Cívica de forma pràctica. En aquest cas, se li pot presentar l'aprenentatge servei.
- Dins dels plans de formació en centre previstos en l'horari del professorat es pot treballar l'aprenentatge per projectes i, dins d'aquests, els projectes d'acció solidària.
- Prèvia demanda del centre, es proposen sessions de formació prenent com a base la relació escola-comunitat i una manera concreta de desenvolupar-la.

- Es proposa un curs de formació permanent al professorat de la zona, tot iniciant la presentació des de la perspectiva de l'aprenentatge per projectes i, entre aquests, l'aprenentatge servei com un projecte específic de relació escola - comunitat.
- Davant de la infinitat de propostes que sorgeixen de la societat (ONG, Ajuntament, Departament d'Ensenyament, etc.) i davant la dificultat que suposa per als centres educatius poder atendre aquestes demandes, es proposa una manera d'integrar tots aquests aspectes en un o diversos projectes d'aprenentatge servei.

Es pot fer a través de:

Una sessió introductòria a l'aprenentatge servei en un centre

Una sessió introductòria sobre aprenentatge servei ha de ser senzilla i esquemàtica tot presentant els aspectes fonamentals de la metodologia de l'aprenentatge servei.

- Es pot iniciar amb una breu explicació del que és l'aprenentatge servei, destacant sobretot com l'aprenentatge es reforça o s'assoleix a través d'una acció o un projecte que millora la situació de la comunitat.
- Sempre que sigui possible es pot comptar amb la col·laboració d'aquells docents que ja han experimentat l'aprenentatge servei. Segons el context pot ser interessant que es recorri a algun professor o professora d'un altre centre, a algun membre d'una entitat social o ONG propera o no, fins i tot a alumnes d'ESO, Batxillerat o FP que ja hagin participat en alguna experiència d'aprenentatge servei. També es pot projectar algun vídeo curt en què s'expliquin algunes experiències d'aprenentatge servei.
- A partir d'aquestes experiències, es tracta de destacar els elements bàsics dels components del procés educatiu desenvolupat i la vinculació dels aprenentatges de determinades àrees, o de la globalitat del currículum (interdisciplinarietat)
- Una vegada presentats aquests elements, es pot proposar començar per una activitat senzilla a desenvolupar o proposar de fer un curs d'iniciació més complet on es treballaria la metodologia de l'aprenentatge servei.

Un taller introductori sobre l'aprenentatge servei per al professorat

Aquest taller introductori pot fer-se en dues sessions de treball, d'unes dues hores cada una.

Objectius

- Intercanviar i identificar projectes d'aprenentatge servei entre les experiències educatives habituals dels participants.
- Introduir-se en els aspectes metodològics de l'aprenentatge servei.
- Percebre i valorar la importància del treball en xarxa en aquest tipus de pràctiques.
- Estimular la pràctica de l'aprenentatge servei en futurs projectes.

Estructura i continguts

- Com començar un projecte d'aprenentatge servei: Etapes metodològiques.
- El treball en xarxa en els projectes d'aprenentatge servei.
- Anàlisi metodològica d'experiències d'aprenentatge servei.

3.2 Identificació de pràctiques educatives reorientables cap a l'ApS

Escenari 2	Identificació de pràctiques educatives susceptibles de convertir-se en projectes d'APS
------------	--

En aquest segon escenari es parteix de la constatació que en el centre educatiu no s'han desenvolupat activitats solidàries sistemàtiques articulades amb els aprenentatges acadèmics, àrees curriculars o competències bàsiques, però sí que hi ha experiències prèvies de:

- Activitats voluntàries sistemàtiques, sense vinculació amb el currículum acadèmic.
- Activitats voluntàries asistemàtiques (per exemple, campanyes solidàries organitzades espontàniament, amb motiu d'alguna emergència ambiental o social)
- Experiències de pedagogia activa, aprenentatge per projectes, treballs de camp o investigacions educatives.
- Experiències de participació estudiantil desenvolupades en el marc d'espais curriculars.

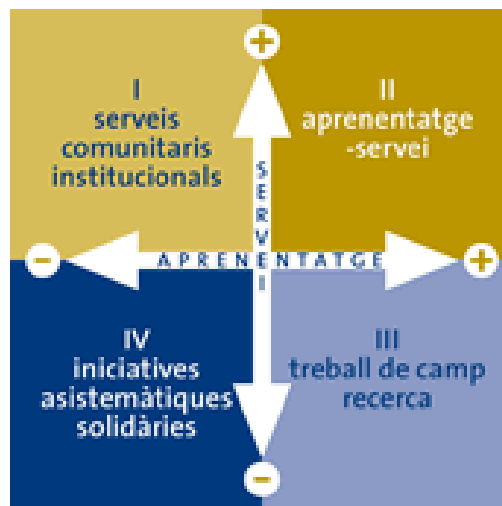
Objectiu

- Identificar distintes pràctiques educatives susceptibles de convertir-se en projectes d'aprenentatge servei tot incorporant alguns dels elements característics de l'aprenentatge servei.

Per l' assoliment d' aquest objectiu, l' equip d' assessorament prèviament a la identificació de les pràctiques educatives pot recollir:

- Informació sobre aquelles experiències o activitats susceptibles de ser proposades com a projectes d' aprenentatge servei.
- Experiències relacionades amb l' aprenentatge servei que es desenvolupen en altres entorns pròxims o menys pròxims.
- Vídeos d' experiències que il·lustren les possibilitats de l' aprenentatge servei des del punt de vista de la innovació educativa en relació a l' aprenentatge.
- Materials amb suport escrit: revistes que descriuen experiències, entrevistes a experts de l' aprenentatge servei, llibres, guies... que permetin disposar d' una col·lecció de textos que tractin sobre la metodologia aprenentatge servei per ser consultats pel professorat.
- ...

Així mateix, l' assessor/a pot contactar amb professorat, voluntariat o bé amb entitats que estan impulsant iniciatives d' aprenentatge servei, per tal que vagin al centre per explicar la seva experiència o facilitar que docents del centre coneguin *in situ* l' experiència.

Gràfic 6. Service Learning Quadrants, SERVICE-LEARNING 2000 CENTER Palo Alto, C.A. 1996.

Font: www.aprenentatgeservei.cat

Com identificar aquelles pràctiques del centre que poden tenir un plantejament proper a allò que s'entén per APS?

Per poder realitzar aquesta identificació, caldrà procedir a l' avaluació i diagnòstic d' aquelles activitats que el centre considera pròximes a l'aprenentatge servei. Per això, caldrà disposar d' un instrument d' avaluació que permeti identificar les característiques de les activitats que es fan i,

ahora, contrastar-les amb les de l'aprenentatge servei a fi de poder reorientar l'activitat i convertir-la en un projecte d'aprenentatge servei.

Tot seguit, es presenta una guia que pot orientar el procés d'identificació i avaluació de les activitats que el centre realitza:

1. Descripció de l'activitat o experiència que s'ha desenvolupat. En què consisteix, exactament?
2. En relació a l' **aprenentatge**:
 - Àrees o matèries que comprèn
 - Competències bàsiques que pretén desenvolupar
 - Metodologia emprada:
 - Organització de l'alumnat
 - Duració de l'activitat o projecte
 - Espai en què s'ha desenvolupat
 - Com s'ha atès la diversitat
3. En relació al **servei**:
 - A quines necessitats de l'entorn ha volgut donar resposta?
 - Quines accions s'han desenvolupat per actuar sobre l'entorn?
 - Quins beneficis ha aportat a l'entorn, a altres persones o a la comunitat?
4. En relació a la **participació activa**:
 - Qui ha pres part en l'activitat o ha col·laborat en el Projecte?
 - Alumnat
 - Professorat
 - Equip Directiu
 - Famílies
 - Regidoria d'educació de l'Ajuntament
 - Entitats socials
 - ONG
 - Altres
5. En relació a l'**avaluació**:
 - L'activitat desenvolupada s'ha ajustat a allò que prèviament s'havia programat?
 - Quin nivell d'acompliment d'objectius educatius s'ha assolit?
 - Fins a quin punt s'ha respost a la necessitat detectada?

- Com ha influït en els participants i quin és el grau de satisfacció d'aquests?
- Quin ha estat l'impacte a l'entorn?

Per bé que podrien considerar-se altres aspectes, amb aquests ítems n'hi ha prou per fer una primera valoració de fins a quin punt les activitats que realitza el centre que sol·licita assessorament en aquest escenari, es poden assimilar a un projecte d'aprenentatge servei.

Quin enfocament cal donar a l'assessorament? Alguns exemples

El procés es pot iniciar amb el professorat, identificant aquelles iniciatives educatives en les quals ja s'estan desenvolupant aproximacions a la realitat i generant propostes per a la seva millora. En aquests casos, es planifica juntament amb l'alumnat un projecte d'aprenentatge servei que permeti el desenvolupament de les competències bàsiques o professionals i la resposta a demandes concretes de la comunitat.

3.3. Acompanyament en un procés d'elaboració d'un projecte d'aprenentatge servei

Escenari 3	Acompanyament en el procés elaboració d'un projecte d'APS
------------	---

En aquest escenari es contempla la situació en la qual el centre ja treballa en projectes d'aprenentatge servei articulats explícitament amb els continguts acadèmics, en el marc d'una o més àrees curriculars o formant part del Projecte Educatiu de Centre (PEC).

En aquest cas, el centre pot demanar una ajuda per articular els projectes en relació amb les àrees curriculars, les competències bàsiques o els valors y es necessita establir un pont amb la comunitat.

Objectiu

- Establir estratègies d'acompanyament en un centre que vol millorar les seves pràctiques d'aprenentatge servei.

Com pot anar l'assessorament?

Aquesta situació pot generar-se a demanda del professorat del centre, de les famílies o fins i tot del mateix alumnat. O bé, davant la constatació que hi ha alguns punts febles en el desenvolupament del projecte, es pot fer un oferiment per part de l'equip assessor per reflexionar junts sobre els projectes que vol tirar endavant el centre.

Estem en el marc de millora del desenvolupament de projectes educatius, bé dins d'una assignatura o àrea curricular o bé dins d'un projecte compartit entre diverses àrees.

Pot ser interessant fer una anàlisi prèvia dels punts febles que poden tenir alguns projectes d'aprenentatge servei.

Sense la pretensió d'esgotar totes les possibilitats d'identificació dels punts febles d'alguns projectes, es poden constatar algunes debilitats a les quals se'n poden afegir d'altres que es vagin detectant en la pràctica assessora. Es tracta, doncs, de centrar l'atenció en aquelles situacions susceptibles de millora.

Tot seguit es presenten les deu situacions més freqüents, susceptibles de millora en els projectes d'aprenentatge servei.

10 Possibles situacions susceptibles de millora en el desenvolupament d'un projecte d'APS

1. Centrats en l'acció, es perd el referent curricular.
2. Centrats en el referent curricular, es deixa de banda la importància de l'acció transformadora.
3. Desapareix el protagonisme de l'alumnat, el qual es limita a obeir les consignes del professorat.
4. Se centra exclusivament en l'àmbit intern del centre educatiu deixant de banda la comunitat.
5. El projecte es redueix a un seguit d'exercicis de classe. Perd la virtualitat i potencialitats d'un projecte.
6. El projecte d'aprenentatge servei no és assumit per la direcció del centre.
7. No hi ha una comunicació real i efectiva amb la comunitat. Es fa una acció "per a", però no "amb" la comunitat.
8. L'avaluació de les àrees curriculars no contempla els aprenentatges ni les competències desenvolupades en el projecte.
9. Falta una avaluació del desenvolupament del projecte en la que intervinguin: professorat, alumnat, altres agents de la comunitat, destinataris del projecte, etc.
10. Feta l'avaluació final del projecte d'aprenentatge servei, no es preveuen accions perquè els que han participat prenguin consciència del que han après i del potencial transformador de l'acció realitzada.

Com afrontar aquestes situacions susceptibles de millora?

A l' hora d' afrontar aquestes situacions, es convenient comptar amb alguna eina adequada que ens permeti disposar de pistes per revisar les debilitats dels projectes.

Hi ha molts materials i documents publicats o bé a la xarxa, que es poden consultar. Tot seguit se'n proposen alguns a tall de manual o guies pràctiques.

Cathryn Berger Kaye, M.A. (2004). *The complete Guide to Service Learning*. Minneapolis. EUA.

L' autora és una experta internacional en aprenentatge servei. Aquesta completíssima guia, en anglès, fa una relació de les possibilitats curriculars en projectes d' aprenentatge servei i va acompanyada d' una llista d' eines sobre les distintes fases d' elaboració, desenvolupament i avaluació d' un projecte.

Josep M. Puig, Xus Martín, Roser Batlle (2008), [*Com començar una experiència d'aprenentatge servei*](#)

Aquesta guia aporta valuosíssimes indicacions per a la redacció d' un projecte d' aprenentatge servei i, per tant, també per incidir en aquells aspectes que si no s' atenen i esmenen poden constituir una debilitat en el projecte.

Josep M. Puig Rovira (2010), [*Com fer APS en els centres educatius?*](#)

http://www.aprenentatgeservei.org/intra/aps/documents/aps_centres_educatius_3.pdf

Aquesta guia recull les orientacions bàsiques i la seqüència de tasques que ha de tenir en compte un centre educatiu a l' hora de posar en marxa un projecte d'aprenentatge servei

Rosalía Montes, María Rosa Tapia, Lorena Yaber (2011), *Manual para docentes y estudiantes solidarios*. Buenos Aires

Aquest interessant manual elaborat pel Centro Latinoamericano de Aprendizaje y Servicio Solidario (CLAYSS) recull una gran varietat d'eines de reflexió per poder incidir en els distints aspectes del desenvolupament d'un projecte d'aprenentatge servei.

Suggeriments d' abordatge

<p>1. Centrats en l'acció, es perd el referent curricular</p>	<p>Es capgira la idea inicial en deixar de banda el referent curricular, així doncs, el projecte no s'ajusta al que s'entén per "aprenentatge servei": la fusió en un sol projecte d'aprenentatges reals, curriculars i un Servei a la comunitat. L'acció transformadora ha d'anar acompanyada simultàniament d'aprenentatges escolars (en totes les seves dimensions).</p> <p>En principi, s'hauria de reflexionar amb l'equip educatiu sobre quina relació es podria establir entre allò que es fa i els aprenentatges a l'escola. No es deixa res a la improvisació o a la casualitat d'"alguna cosa aprendran" o "treballin el que treballin ben segur que els anirà bé". Es planifiquen aquests aprenentatges, ja sigui d'àrees curriculars o més transversals com ara determinades competències bàsiques.</p>
<p>Centrats en el referent curricular, es deixa de banda la importància de l'acció transformadora</p>	<p>Es pren com a únic referent els aspectes curriculars, de manera que qualsevol cosa s'identifica com a acció de millora de la comunitat. Han de considerar-se els dos aspectes simultàniament en el procés, de forma que l'aprenentatge curricular té una referència també en l'acció de millora, en consonància amb l'edat de l'alumnat i en l'encaix i relacions del centre i la comunitat.</p>
<p>3. Desapareix el protagonisme de l'alumnat, el qual es limita a obeir les consignes del professorat</p>	<p>De vegades, l'equip educatiu ho dóna tot fet a l'alumnat i aquest es converteix en un mer executor de les instruccions del professorat.</p> <p>En primer lloc, s'ha de tenir en compte l'edat dels nois i noies: com més petits més suport i seguiment necessiten. Amb tot, aquest seguiment s'ha de conciliar amb donar l'oportunitat de decidir fins i tot en les petites coses. Aprendre per mitjà de projectes és un procés d'aprenentatge que requereix un disseny adequat. Fins on s'ha de dirigir? Què, quan i com s'ha de desenvolupar la capacitat de la presa de decisions dels infants? Aquestes són les preguntes bàsiques. Hem de tenir en compte que la competència "d'iniciativa i autonomia personal" va en aquesta direcció: capacitat de decidir, de resoldre els problemes que es generen en l'acció, capacitat d'organitzar l'acció, desenvolupar-la i avaluar-la.</p>

<p>4. Se centra exclusivament en l'àmbit intern del centre educatiu deixant de banda la comunitat</p>	<p>S' ha de pensar quan i com s' ha de fer el salt de servir la comunitat i no pensar que tot el projecte se centra en el mateix centre. Un projecte d' aprenentatge servei, per bé que és cert que pot trobar l' objecte de l' acció transformadora en les necessitats del mateix centre, convé que s' obri a la comunitat propera o llunyana (projectes de cooperació, projectes en el Tercer Món, etc.).</p>
<p>5. El projecte es redueix a un seguit d'exercicis de classe. En aquest cas perd la virtualitat i les potencialitats d'un projecte</p>	<p>Un projecte d' aprenentatge servei no és un exercici de classe. No són uns "deures". Cal que els nois i les noies participin en l' anàlisi de la realitat, en la recerca de possibilitats d' acció, en la planificació de l' acció, en l' execució i en l' autoregulació i avaluació. Un projecte d' aprenentatge servei és, d' entrada, un "projecte" amb tots els seus components i el seu desenvolupament. És un projecte d' interès social, amb tota la seva part de compromís, de transformació i de millora de la societat. Com a projecte de Servei que és s' ha de descobrir el sentit d' aquest Servei i la contribució a la millora, en algun sentit, de la comunitat. L' assessorament ha de facilitar que allò que es fa a l' escola s' approximi al màxim possible al que entenem com un projecte d' aprenentatge servei.</p>
<p>6. El projecte d' aprenentatge servei no és assumit per la Direcció del centre</p>	<p>Un professor o professora o un equip docent han iniciat el camí de l'aprenentatge servei com un element important en el seu programa didàctic. La Direcció del centre ho ignora, ho dificulta o no ho assumeix com una opció del centre. Com actuar?</p> <p>Cal anar treballant a poc a poc per aconseguir adhesions del Claustre. Algunes qüestions a considerar:</p> <ul style="list-style-type: none">- A quines persones rellevants que influeixen en la presa de decisions cal recórrer perquè la qüestió sigui més fàcilment assumida?- Quines són les persones de reconegut prestigi en el centre, que es fan escoltar i a qui s'ha de convèncer perquè es posin a favor del projecte?- Qui són els actors externs, com per exemple membres del Consell Escolar, que poden incidir en la presa de decisions?- Com convé explicar les coses, la seva utilitat, les seves potencialitats didàctiques perquè el projecte sigui comprès pel Claustre i no sigui viscut com una amenaça?

<p>7. No hi ha una comunicació real i efectiva amb la comunitat. Es fa una acció "per a", però no "amb" la comunitat</p>	<p>Es tracta del vell tòpic del centre educatiu com una fortalesa que aïlla el centre de la comunitat. La comunitat es percep com una amenaça que inexorablement acabarà complicant la vida del centre. Sens dubte, com més allunyat estigui el centre de la comunitat -i no només en sentit físic- més complexa i difícil serà la relació entre ambdós.</p> <p>El camí a recórrer consisteix a fer presents les forces vives de la comunitat al centre. Per exemple, organitzant algunes sessions informatives entre les associacions de veïns, el Claustre i l' alumnat més gran. Les ONG locals poden parlar del que fan, els professionals de l' Educació Social o del Treball Social es poden oferir per fer una anàlisi de la pròpia comunitat i les seves necessitats, l' alumnat pot entrevistar, al carrer, persones significatives de la comunitat... Un projecte d' aprenentatge servei requereix una connexió amb les necessitats de la comunitat i, per comprendre-les a fons, aquestes necessitats han de ser interpretades per la pròpia comunitat i ser reinterpretades pel professorat i l' alumnat</p>
<p>8. L' avaluació de les àrees curriculars no contempla els aprenentatges ni les competències desenvolupades en el projecte</p>	<p>Si en un projecte d'aprenentatge servei hi ha un component d'aprenentatge, aquest ha de ser avaluat i valorat com a part de la qualificació d' una o diverses àrees curriculars. En aquest sentit, ha de tenir-se en compte la participació en aquest tipus de projectes i veure els aprenentatges prenent en consideració els aspectes d'autoavaluació o de l'avaluació grupal. Aquest tipus de qüestions han de ser conegudes abans d'iniciar-se tot el procés. Què s'aprendrà? Com incideix en les qualificacions d' una o diverses àrees curriculars?</p>
<p>9. Falta una avaluació del desenvolupament del projecte en la que intervinguin: professorat, alumnat, altres agents de la comunitat, destinataris del projecte, etc.</p>	<p>L'avaluació, perquè sigui d' utilitat, ha de ser prou més que una simple recollida d' impressions el dia de la festa de final del projecte. Aquesta recollida d'impressions està bé, cal fer-la, sobretot per tenir consciència que s' ha treballat en un projecte. Tanmateix, això sol no és suficient si es vol emprar l'avaluació com a eina de millora. Per tant s'han de tenir preparats una sèrie de qüestionaris d'avaluació per als distints col·lectius que hi han participat a fi de recollir informació i millorar futurs projectes</p>

<p>10. Feta l'avaluació final del projecte d'aprenentatge servei, no es preveuen accions perquè els qui hi han participat prenguin consciència del que han après i del potencial transformador de l'acció realitzada</p>	<p>És bo que els projectes al llarg del seu desenvolupament vagin acompanyats d'un diari, d'una constància gràfica, de la narració d'incidències i de qualsevol altre aspecte que ens pugui ser útil per a la seva millora. És tot aquell conjunt d'aspectes que els distints protagonistes poden anar detectant i que s'haurien de tenir en compte per a futures edicions del projecte. Per tant convé elaborar un dossier amb tota aquella informació que permeti comunicar el que s'ha fet, reflectir-ho en una pàgina web, en un vídeo, en un article per a una revista o un periòdic local, etc.</p> <p>Així mateix és important celebrar el final del projecte amb tots els implicats. No és un treball més de classe, és un treball col·lectiu, és un senyal d'identitat del grup i del centre, és una projecció d'alguna cosa que s'ha viscut. La celebració i el reconeixement als protagonistes és fonamental.</p>
--	--

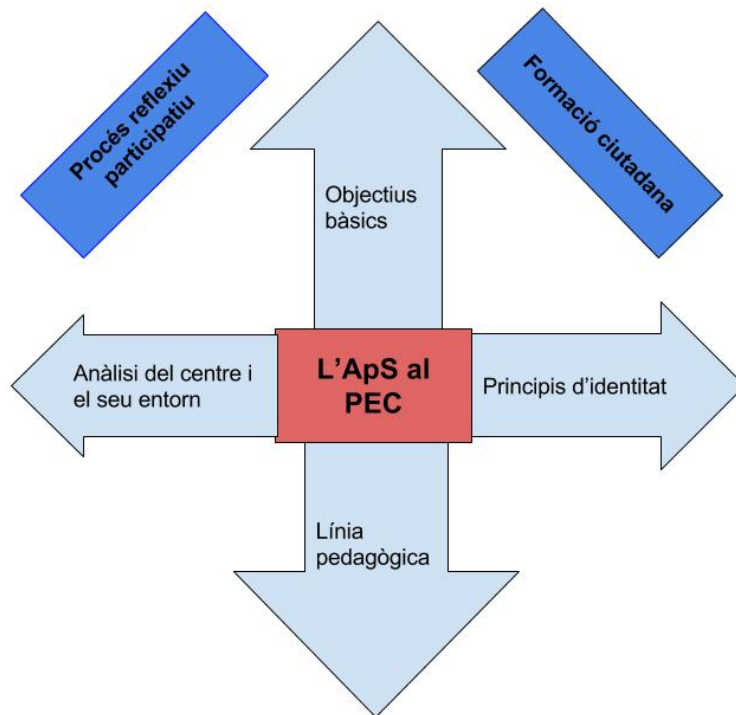
3. 4. Assessorament al centre quan s'ha d'incorporar l'ApS als distints plans del centre

Escenari 4	Assessorament al centre que té la intenció d'incorporar l'APS en algun o alguns dels seus plans de centre
------------	---

Aquest escenari respon a la decisió del Claustre o del Consell Escolar d'incorporar als projectes institucionals del centre (Projecte Educatiu, Projecte Curricular, Pla Anual de Centre, ...) l'aprenentatge servei com una pràctica educativa que abasti transversalment alguns cursos o alguns períodes al llarg del curs. Això vol dir que el centre en el seu conjunt està compromès amb la comunitat i se'n sent part.

Objectiu

- Analitzar amb l'equip pedagògic el Projecte Educatiu de Centre per determinar l'encaix de l'aprenentatge servei en les opcions educatives del centre.

Gràfic 7. L'aprenentatge servei al Projecte Educatiu de Centre. Font: Elaboració pròpia

Assessorar un centre en el procés d'incorporar l'aprenentatge servei al seu Projecte Educatiu o, en el seu cas, als Plans Educatius d'Entorn demana un apropament al centre per part de l'assessor que ajuda a fer la reflexió, no només sobre quina és la millor manera d'incorporar formalment aquesta proposta metodològica, sinó també sobre com integrar-la a la pràctica educativa i operativa del centre, fent possible així l'obertura del centre a la comunitat, de tal forma que la comunitat consideri el centre com a propi i el centre consideri la comunitat com el seu lloc natural d'acció educativa.

El PEC com a producte de la reflexió col·lectiva serà una de les eines clau del treball en aquest escenari. En aquest marc s'estableix com relacionar la proposta educativa de l'aprenentatge servei amb altres propostes, plans i iniciatives educatives del centre.

Si en el PEC s'estableix el perfil educatiu general del centre, una opció del qual pot ser l'educació ciutadana i facilitar experiències de servei a la comunitat, en el Projecte Curricular de Centre (PCC) s'han de concretar els objectius formatius, s'han d'assenyalar els continguts i s'han d'orientar els processos d'ensenyament-aprenentatge i l'avaluació. I és aquí on s'incorpora la metodologia de l'aprenentatge servei, entre altres, com una estratègia adequada per avançar en la proposta inicial del PEC.

Aspectes a tenir en compte en la reflexió

Alguns punts de reflexió que ha de plantejar l'assessorament i en quins

aspectes del PEC pot incorporar-se l'aprenentatge servei:

- Un anàlisi del centre educatiu i el seu entorn, que ajudi a reconèixer demandes i necessitats d'ambdós, així com les possibilitats reals per atendre-les.
- Els principis d'identitat del centre que s'expressen a través de les característiques i valors en què es fonamenta la seva acció.
- Els objectius bàsics que el centre vol assolir, en coherència amb els principis d'identitat del centre i les necessitats educatives de l'alumnat.
- La línia pedagògica on es proposen pautes per l'acció educativa, fixant alguns objectius curriculars, marcant alguns projectes a desenvolupar en el centre i establint directrius en qüestions bàsiques per la comunitat educativa.
- El model d'organització i funcionament que estigui d'acord amb els principis i objectius proposats on s'enuncien l'estructura i les vies de participació i els principis generals de funcionament, així com les formes de vinculació del centre amb l'entorn.

Com es tracta d'una revisió i d'una reflexió orientada a actualitzar les propostes educatives, convé obrir un procés participatiu, viable i eficaç, que permeti revisar el Projecte Educatiu de Centre en un termini i un esforç raonables. No es tracta d'elaborar tot el Projecte de nou sinó d'incorporar nous enfocaments i actualitzar estratègies.

Des del punt de vista de la implantació de l'aprenentatge servei s'ha de determinar quin és l'encaix i quina proposta es fa, en quines edats i nivells educatius és més convenient i amb quines característiques, si ha de ser obligatori o no, etc.

Un procés reflexiu participatiu

Per la participació en el procés de reflexió dels distints agents l'equip assessor pot proposar:

- Realitzar algunes accions no només amb el professorat, sinó també amb les famílies de l'alumnat, amb membres de la comunitat i, sobretot, amb l'alumnat.
- Quant a l'alumnat, és important que algun professor/a s'encarregui de dinamitzar, d'adaptar i construir eines de participació perquè els nois i noies, segons la seva edat, puguin aportar idees per al disseny i construcció del projecte.
- Les famílies de l'alumnat normalment no dominen el llenguatge de l'escola i és necessari que puguin expressar lliurement els seus desitjos quant a l'educació dels seus fills i filles. De vegades els equips educatius ens oblidem que solem utilitzar un llenguatge professional sovint intel·ligible per a la majoria de les famílies. És convenient, doncs, facilitar la recollida de totes aquelles aportacions

de les famílies, tot oferint-los eines que emprin un llenguatge al màxim de comprensible.

El contingut del procés participatiu

El procés participatiu s'emmarca en el territori dels valors i de les habilitats per a la vida i la presa de consciència de la importància de procedir a construir o reconstruir una escola per a la vida.

Té com a eix el desenvolupament de les competències bàsiques i la necessitat de buscar estratègies adequades perquè el procés d'ensenyament- aprenentatge es fonamenti en la resolució de situacions que es presenten en la vida diària, en la societat en què està ubicada l'escola.

L'aprenentatge servei és una magnífica eina per treballar de forma sistemàtica i concreta, des de l'òptica d'educar per a la vida, valors, competències, etc., per part de tots els agents implicats.

Si volem que l'escola prepari per a la vida, la institució escolar no pot mantenir-se com una institució aïllada. Per això, cal assegurar que la incorporació de l'aprenentatge servei a la línia educativa d'un centre, comporti necessàriament una anàlisi del centre i de l'entorn.

Anàlisi de l'entorn del centre

En aquest escenari, serà especialment rellevant fer una anàlisi de l'entorn per vincular la col·laboració del centre amb la comunitat, a través dels projectes d'aprenentatge servei.

La formació ciutadana com una necessitat de l'anàlisi de l'entorn.

L'aprenentatge servei pot sorgir com a resposta a una necessitat sentida per la comunitat.

L'opció per l'aprenentatge servei ha d'encaixar en els principis d'identitat del centre, que són un conjunt de característiques que té o que vol tenir el centre i d'un conjunt de valors compartits per la comunitat educativa. Aquests principis constitueixen el punt de partida de qualsevol decisió que es prengui en el centre i es manifesten a través d'aquestes decisions.

Els principis vénen a reflectir les concepcions sobre l'educació i, en concret, els principis que inspiren i fonamenten l'activitat educativa. Aquests principis hauran de ser explicitats en el currículum educatiu i plasmats en l'estructura organitzativa i les normes de funcionament del centre. Aquests principis han de referir-se a la funció social de la institució educativa, o sigui al paper que el centre educatiu ha de jugar en la comunitat de la qual forma part, d'acord amb les necessitats de l'alumnat i les condicions del context en què viu.

3.5. Acompanyament en l'avaluació del projecte

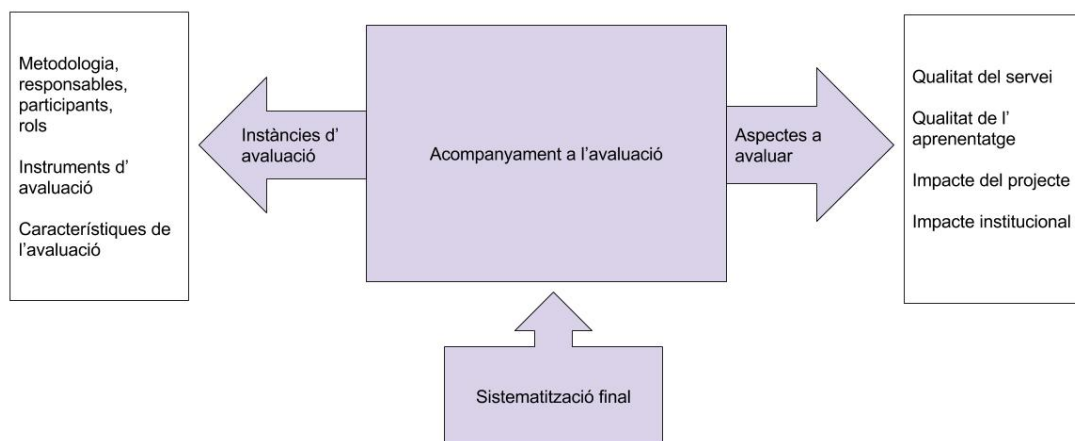
Escenari 5	Acompanyament en l'avaluació del projecte
------------	---

Un dels moments clau d'un projecte d'aprenentatge servei és el de l'avaluació. És possible que en aquest procés se sol·liciti un assessorament específic per poder fer una avaluació al més completa possible: Hem de preveure de fer l'avaluació del procés, l'avaluació relacional, l'avaluació dels aprenentatges, l'avaluació per part del professorat, per part de l'alumnat, per part dels agents socials, etc.

En aquest procés avaluatiu és important poder treure conclusions que permetin millorar els processos i els aprenentatges de cara a la implementació de futurs projectes.

Objectiu

- Ajudar l'equip educatiu a avaluar els projectes d'aprenentatge servei.

Gràfic 8. Acompanyament a l'avaluació. Font: Elaboració pròpia

Podem dir que a l'hora d'avaluar un projecte d'aprenentatge servei s'ha de tenir en compte, principalment el següent:

Identificar instàncies d'avaluació possibles

- Tenir en compte tant l'avaluació dels aprenentatges com l'avaluació

del servei.

- Indicar metodologies, responsables, participants i el rol de cada un d'ells.
- Dissenyar instruments d'avaluació escaients (fulls de registre, entrevistes, qüestionaris d'autoavaluació, etc.).

Considerar que aquesta avaluació ha de:

- Ser participativa i democràtica.
- Atendre el procés i no només els resultats.
- Impulsar l'autoavaluació dels objectius assolits i els canvis personals amb el projecte.
- Partir d'una mirada positiva, prospectiva i orientada a la millora. Per exemple, si d'un ítem d'avaluació es deriva que falta suport institucional, no és el mateix proposar com a conclusió "falta de compromís de l'equip directiu" que "acordar reunió amb l'equip directiu per proposar tal o tal altra acció o millora del projecte".

Com es pot observar, tot allò que té a veure amb l'avaluació requereix d'operacions cognitives molt vinculades a la reflexió i molt necessàries per al procés de registre, sistematització i comunicació.

Aspectes bàsics d'avaluar en un projecte d'aprenentatge servei

De la qualitat de l'aprenentatge:

- Assoliment dels objectius pedagògics.
- Valor dels continguts acadèmics apresos.
- Grau de desenvolupament assolit en les competències, habilitats i actituds treballades.
- Treball en equip de l'alumnat.
- Qualitat de l'avaluació i autoavaluació de la conscienciació adquirida pel grup sobre els problemes socials vinculats al projecte.

De la qualitat del servei:

- Assoliment dels objectius acordats.
- Efectiva satisfacció dels destinataris.

De l'impacte del projecte d'aprenentatge servei

- Grau d'assoliment dels impactes esperats.
- Impactes eventuais emergents no previstos.
- Impacte personal del projecte en cada estudiant (més autoestima, seguretat i confiança en les pròpies capacitats, reconeixement d'aquestes capacitats).
- Impacte personal i professional del projecte en els docents involucrats.

- Impacte comunitari (relacions, capacitat instal·lada, etc.)
- Valoració i acord sobre la millora i continuïtat del projecte aprenentatge servei en el centre educatiu i en l'entitat col·laboradora.

De l'impacte institucional del projecte:

- Rendiment acadèmic dels alumnes i de les alumnes participants
- Rendiment acadèmic institucional
- En la matrícula del centre
- Inclusió i continuïtat
- Reinserció
- Participació de les famílies
- Reconeixement en la comunitat

Cal assegurar la participació de tots els actors rellevants: directius, docents, estudiants, destinataris, educadors de les entitats socials que participen en el projecte.

Sistematització final

Tot allò que s'ha reflexionat i avaluat al llarg del projecte i tot allò que s'ha enregistrat convergeix, al final, en el moment de tancament i sistematització.

Per la sistematització final pot ser aconsellable:

- Sintetitzar l'experiència: identificar les característiques més destacades i alguns eixos al voltant dels quals organitzar el relat, sense perdre's en l'anècdota.
- Recollir no solament les activitats més reeixides o els impactes positius, sinó també les experiències fracassades, per verificar si s'ha après dels errors i si s'han trobat camins alternatius. També convé registrar les incerteses i incògnites que han aparegut en el projecte.

El producte final és el testimoni acabat del projecte: un informe, una carpeta, un CD, un vídeo-clip, un cartell, una publicació, un programa de ràdio o televisió, un blog o una pàgina web.

La sistematització o síntesi de cloenda és molt important perquè -per positiva que hagi estat l'experiència per als seus protagonistes- si no en queda un registre complet i exhaustiu, serà difícil que pugui ser valorada, que arribi a tenir algun impacte institucional, que s'asseguri la continuïtat o que pugui ser replicada en altres centres.

Para obtenir el suport i la participació d'altres membres de la comunitat, es necessita transmetre amb precisió per què estem treballant, què hem assolit i en què podríem col·laborar.

Si s' han establert vincles amb altres institucions -organitzacions socials, empreses, donants particulars o organismes oficials- és convenient fer-los arribar l' avaluació i/o la sistematització de cloenda i, si correspon, un agraïment pel suport que hem rebut. Si hi va haver col·laboració i suport econòmic, s' hauria d' incloure un detall de les despeses.

4. Aspectes legals i normatius

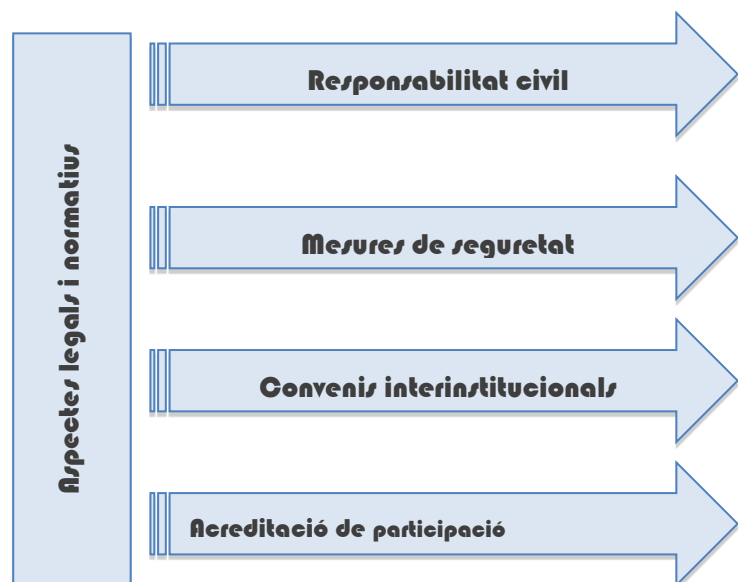
El Departament d'Ensenyament de la Generalitat de Catalunya té fixades una sèrie de prescripcions de rang normatiu que els centres educatius han d'aplicar a l'hora d'impulsar projectes d'aprenentatge servei en el marc del Servei Comunitari per a l'alumnat de secundària obligatòria ([Descàrrega del document d'impuls del Servei Comunitari pdf](#)).

A l'hora d'iniciar el disseny i la redacció d'un projecte d'aprenentatge servei és convenient tenir en compte els següents aspectes legals i normatius de caràcter general.

Responsabilitat civil: Cal que els centres educatius i les entitats socials i de lleure que participin en projectes d'aprenentatge servei tinguin actualitzada l'assegurança de responsabilitat civil del alumnes que hi participin, així com les reglamentacions legals vigents que ja s'apliquen amb la implementació de les activitats que es realitzen fora del centre com ara sortides didàctiques, colònies, etc.

Tot l'alumnat que participa en els projectes d'aprenentatge servei, sense excepció, ha de tenir l'autorització firmada pel pare, la mare, el tutor o responsable legal abans de l'inici de l'activitat.

Mesures de seguretat: el centre educatiu haurà de tenir en compte totes les previsions de seguretat necessàries per la cura dels estudiants, docents i altres participants durant el desenvolupament del projecte d'aprenentatge servei d'acord amb la normativa vigent.

Convenis interinstitucionals: el centre educatiu pot decidir establir acords, signar convenis i formalitzar vincles amb altres institucions, vincles que donaran una més gran solidesa al projecte i enfortiran la xarxa.

Al [document](#) *Itinerario y herramientas para desarrollar un proyecto de Aprendizaje-Servicio* (Argentina) es poden trobar exemples i models per la redacció d' aquests convenis.

Acreditació de la participació: S' ha de considerar quins aspectes del projecte s' atribueixen a cada àrea curricular i incideixen en la qualificació final. Paral·lelament pot ser interessant que el centre educatiu creï acreditacions o diplomes de reconeixement per haver participat en el desenvolupament d' un projecte d' aprenentatge servei.

Així mateix els centres educatius podran també expedir una certificació de participació a tota persona, docent o no, que s' hagi involucrat en l'acompanyament de les pràctiques solidàries.

Algunes fonts documentals

La Fundació Jaume Bofill té publicat un document sobre les responsabilitats legals en les activitats realitzades fora del temps lectiu que recull distintes disposicions legals i distints nivells de responsabilitat en aquests processos.

“Les responsabilitats legals en les activitats educatives realitzades més enllà del temps lectiu”. Neus Soriano, Ramon Plandiura, Eva Izquierdo. Fundació Jaume Bofill. Barcelona, 2009 ([Descàrrega del document](#)).

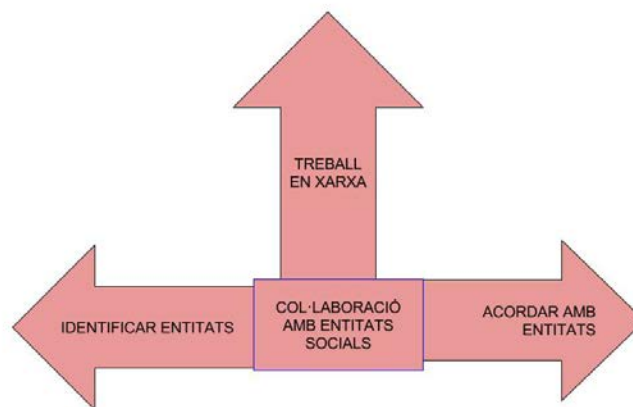
Així mateix és interessant conèixer també la normativa legal derivada de la Llei del Voluntariat de Catalunya aprovada pel Parlament de Catalunya el 23 de juliol de 2015 ([Descàrrega del document](#)).

5. La col·laboració de i amb les entitats socials. El treball en xarxa

De la guia [“Com començar una experiència d’aprenentatge servei?”](#) es destaquen els següents aspectes a tenir en compte per l’ assessor/a en relació amb la col·laboració amb altres entitats.

La majoria dels projectes d’ aprenentatge servei preveuen que la institució educativa es vinculi amb alguna entitat social que pugui facilitar-li el contacte amb la realitat en la qual es desenvoluparà el servei i afavorir una part de l’ aprenentatge que es pretén assolir. Normalment, ni l’ escola ni les entitats d’ educació no formal soles poden dur a terme els projectes d’ aprenentatge servei sense ajuda.

Gràfic. 9. La col·laboració amb les entitats. Font: Elaboració pròpia

Per això és bàsic crear llaços de col·laboració, és fonamental teixir xarxes més àmplies i denses que vagin més enllà de les institucions educatives, que permetin la cooperació i que facin realitat l’ horitzó de la “ciutat educadora”.

Ara bé, crear llaços de col·laboració entre centres educatius i entitats socials per desenvolupar conjuntament projectes d’ aprenentatge servei no és senzill. Caldrà tenir presents, almenys els passos següents:

- Realitzar un mapatge de les entitats socials de la comunitat.
- Analitzar quins nivells de col·laboració són possibles.
- Estudiar la possibilitat d’arribar a acords de col·laboració.

Identificar les entitats socials amb les quals podem col·laborar

Un cop realitzat l’ esborrany del projecte que es vol impulsar es poden començar a buscar les entitats socials que millor puguin ajudar a realitzar el tipus de servei previst.

A Catalunya hi ha una gran quantitat d' entitats socials o de lleure, d' entitats territorials de barri o d' àmbit municipal, d' institucions assistencials privades o d' institucions vinculades a les administracions públiques, ONG, d' associacions de veïns, d' agrupacions professionals, d' entitats de defensa del medi ambient, etc. que poden ajudar a l' alumnat dels centres educatius a desenvolupar i acomplir el servei previst en els seus projectes d' aprenentatge servei.

Independentment de qui prengui la iniciativa, una cop identificada l' entitat amb la qual es vol col·laborar, s' haurà de fixar una trobada inicial per establir els termes de l' aliança i per iniciar o renovar, si és el cas, el pacte de confiança que és imprescindible per fer avançar el projecte que hem dissenyat.

Plantejar la demanda i arribar a un acord

El primer pas abans d' arribar a un acord de col·laboració és explicar les demandes que formula la institució educativa a l' entitat social, és a dir, raonar el projecte d' aprenentatge servei y el paper que haurà de jugar l' entitat social. Un cop aclarida la proposta, l' entitat social ha de decidir si pot assumir-la. Això significa comprovar si la demanda està d' acord amb els objectius de l' entitat, si realment aquesta obtindrà alguna ajuda en la seva tasca habitual -convé no oblidar que es tracta que els nois i les noies es responsabilitzin de fer un servei- i si compten amb els recursos i la infraestructura suficients per realitzar la part del procés que els correspongui.

En el cas que totes les respostes fossin afirmatives, s' hauria de formalitzar l' acord de col·laboració que, a més de ser l' expressió genèrica de la voluntat de cooperar entre institucions , hauria d' incloure els compromisos concrets que assumiran durant el procés tant el centre educatiu com l' entitat social.

El treball en xarxa⁴

La col·laboració entre el centre educatiu i les entitats i organitzacions de la comunitat ens porta a la idea del treball en xarxa. El treball en xarxa, en aquest cas és una forma de treball basat en la cooperació entre el centre educatiu i distints agents de la comunitat.

Un principi fonamental del treball en xarxa és la complementarietat de les parts: unes determinades institucions, associacions i col·lectius tenen unes

⁴ BALLESTER, L., MUÑOZ, A.,(2009). *Treball comunitari: treball socioeducatiu en xarxa*. *Revista Electrònica d'Investigació i Innovació Educativa i Socioeducativa*, v. 1, n. 1, Pàg. 91-108

competències d' actuació que poden ser aprofitades per altres, en el marc d'una relació de reciprocitat. Aquesta modalitat de col·laboració institucional permet multiplicar les capacitats, aprofitar els recursos propis i, en part, també els aliens.

En el cas de l' aprenentatge servei hi ha dos objectius que es poden compartir: l' aprenentatge de les competències bàsiques i el servei a la comunitat. Aquests dos són els elements comuns que permeten dissenyar distintes propostes d' acció que parteixen de la convicció que la comunitat en el seu conjunt - pobles, barris, ciutats- pot ser i ha de ser una comunitat educadora. És en aquest context del treball en xarxa que pren sentit el concepte de ciutat educadora.

La participació de la comunitat i les seves institucions i organitzacions en projectes d' aprenentatge servei pot ser una bona ocasió per iniciar -o continuar- la col·laboració en accions d' interès comú, inclosa l' educació, el suport i l' acompanyament educatiu de l' alumnat del centre educatiu.

L' avaluació permanent, l' observació contínua del que es fa i com es fa, l' anàlisi dels resultats que es produeixen col·lectivament... permeten millorar, aprendre a fer-ho millor, amb més eficàcia, amb millor aprofitament dels recursos i amb més satisfacció dels que participen. En el treball en xarxa, en fi, l' avaluació no ha de ser un tràmit incòmode sinó una magnífica oportunitat per millorar..

6. Bibliografia

APRENTATGE SERVEI

Brooks, J. ; Bonthron S. (edit.) (2010). *Connecting Service-Learning to the curriculum. A workbook for teachers and administrators*. Shelburne: Community Works Institute Press.

Bringle, R.G.; Phillips, M.A.; Hudson, M. (2010). *The measure of Service Learning. Research scales to assess student experiences*. Washington DC: American Psychological Association. 3a edició

Butin, D.W. (2010). *Service learning in theory and practice*. New York: Palgrave Macmillan

Diversos autors (2006). Monogràfic "Aprendizaje y servicio" Cuadernos de Pedagogía, maig de 2006, 357, p. 56-87.

Diversos autors (2007) ."Experiències d'aprenentatge servei" a Perspectiva Escolar, maig 2007, 315, p. 4-60.

Diversos autors (2008). [Aprendizaje servicio y responsabilidad social de las universidades](#). Barcelona: Octaedro

Diversos autors (2011). "Aprendizaje servicio" Aula de Innovación Educativa, jul/ago 2011, 203-204, p. 10-65.

Diveros autors (2011). "Aprentatge servei i salut" Compartir, jul/ago/set 2011, 83, p. 30-45.

Hernández, C. ; Larrauri, J. ; Mendia, R. (¿). [Aprendizaje y servicio solidario y desarrollo de las competencias básicas](#). Guías Zerbikas n. 2

Kaye, C. B. (2010). *The complete Guide to Service Learning*. Minneapolis: Free Spirit Publishing. 2a edició

Lewis, B.A. (2009). *The Kid's guide to Service projects*. Mineapolis: Free Spirit Publishing

Martín, X. ; Rubio, L. (coord.) (2006) [Experiències d'Aprenentatge Servei](#). Barcelona: Octaedro

Mendia, R. (2011). [Aprendizaje i servicio solidario: aprender a emprender sirviendo a la comunidad](#). Guías Zerbikas, n. 4

Mendia, R. (2012). [Aprendizaje i servicio solidario: un proyecto integrado de aprendizaje](#). Guías Zerbikas, n. 5

Ministerio de Educación de la Nación. Argentina (2015). [Itinerario y herramientas para desarrollar un proyecto de aprendizaje-servicio.](#) Aprendizaje-servicio en el nivel inicial. Aprendizaje- Servicio en la escuela secundaria. Aprendizaje-Servicio en la escuela. Buenos Aires: Ministerio de Educación de la Nación.

Ministerio de Educación de la Nación. Argentina (2014). [Orientaciones para el desarrollo institucional de propuestas de enseñanza sociocomunitarias solidarias.](#) Buenos Aires: Ministerio de Educación de la Nación.

Puig Rovira, J. M.; Batlle, R.; Bosch, C. ; Palos, J. (2006). [Aprenentatge Servei. Educar per a la ciutadania](#) . Barcelona: Octaedro.

Puig Rovira, J. M. (2009). *Aprendizaje y servicio. Educación y compromiso cívico.* Barcelona. Graó.

Puig Rovira, J. M. (coord.) (2015). *11 ideas clave. ¿Cómo realizar un proyecto de aprendizaje servicio?* Barcelona: Graó

Roldan, E. (coord.) (2015). *Aprenentatge servei a l' Hospitalet de Llobregat. Ens fa créixer.* L' Hospitalet de Llobregat: Centre d' Estudis de l' Hospitalet.

Tapia, M. N. (2001) . [La solidaridad como pedagogía. El aprendizaje-servicio en la escuela.](#) Buenos Aires: Ciudad Nueva. 2a edició

Tapia, M. N. (2005). [La pràctica solidària com a pedagogia de la ciutadania activa.](#) Barcelona: Fundació Jaume Bofill i Universitat Oberta de Catalunya.

Tapia, M. N. (2006). *Aprendizaje y servicio solidario.* Buenos Aires. Ciudad Nueva.

Tapia, M. N. (2010). ["La propuesta pedagógica del "Aprendizaje-Servicio": una perspectiva latinoamericana"](#) Tzhoecoen, revista científica, n. 5 pàgs. 23-43 Chiclayo

GUIES PRÀCTIQUES DEL CENTRE PROMOTOR D'APRENETATGE SERVEI

Batlle, R. (2008). [Aprenentatge servei i educació per a la salut](#)

Centre Promotor d' Aprenentatge Servei (2010). [Fes APS! Guia pràctica d'aprenentatge servei per a joves](#)

Comes, P. (2008). [Aprenentatge servei i tecnologies de la informació i la comunicació](#)

Diversos autors (2015). [Avaluació dels aprenentatges en els projectes d'aprenentatge Servei](#)

Diversos autors (2014). [Acollir projectes d'aprenentatge servei en entitats socials](#). Taula d'entitats del tercer sector social de Catalunya

Fundació Catalana de l'Esplai, Xifra, C. ; Canelo, J. (2008) [Aprenentatge servei i educació ambiental](#)

Gijon Casares, M. (2013). [Aprenentatge servei i inclusió social](#)

Grup de Recerca en Educació Moral. Facultat d'Educació de la UB (GREM) (2014). [Rúbrica per a l'autoavaluació i la millora dels projectes d'aps](#)

Puig Rovira, J.M. ; Martín, X. ; Batlle, R. (2008). [Com començar una experiència d'aprenentatge servei?](#)

Puig Rovira, J.M. (2011). [Com fer APS en els centres educatius?](#)

Puig Rovira, J.M. ; Campo, L. (2012). [Com impulsar l'aprenentatge servei a l'àmbit local?](#)

Puig Rovira, J.M. (2011). [Com fer aprenentatge servei en les entitats socials?](#)

Quintana, V. ; Riera, M. (2008). [Aprenentatge servei i educació pel desenvolupament](#)

Ramis, A. (2016). [Aprenentatge servei i gent gran](#)

Rubio, L. ; Luchetti, L. (2016). [APS pau, drets humans i solidaritat. Noves propostes d'educació per a la justícia global](#)

Teleeduca. Educació i comunicació (2008) [Aprenentatge servei i educació audiovisual](#)

Vallbé Cordoní, L. (2014). [Com fer aps a través de les arts?](#)

ALTRES RECURSOS

[Aprendizaje Servicio. Manual para docentes UC](#) (2005). Santiago de Chile: Pontificia Universidad Católica de Chile

Batlle, R. (coord.) (2013) [60 buenas prácticas de aprendizaje servicio. Inventario de experiencias educativas con finalidad social](#). Bilbao: Zerbikas Fundacioa

[El Servei comunitari per a l'alumnat de secundària obligatòria. Una acció educativa en el marc curricular](#) (2015). Departament d'Ensenyament. Generalitat de Catalunya

Giorgi, V. (2010). [La participación de niños, niñas y adolescentes en las Américas.](#) Montevideo: Instituto Interamericano del Niño, la Niña y Adolescentes.

[Inventari de les pràctiques d'aprenentatge servei de l'Hospitalet de Llobregat](#) (2010). L'Hospitalet de Llobregat: Departament d'Educació/ Generalitat de Catalunya i Regidoria d'Educació/ Ajuntament de L'Hospitalet de Llobregat.

[JXB Joves pel barri. Compartir un projecte d'aprenentatge-servei i dur-lo a escala de ciutat](#) (2012) L'Hospitalet de Llobregat: Ajuntament de L'Hospitalet de Llobregat

[Manual de Aprendizaje Servicio](#) (2007). Santiago de Chile: Ministerio de Educación, Gobierno de Chile.

Massat, E. (2005). [Microemprendimientos educativos solidarios.](#) Buenos Aires: Centro Latinoamericano de Aprendizaje y Servicio Solidario CLAYSS.

Massat, E. (2012) . [Siete historias inspiradoras en educación.](#) Buenos Aires: Centro Latinoamericano de Aprendizaje y Servicio Solidario CLAYSS.

Montes, R. ; Tapia, M.R. ; Yaber, L. (2011). [Manual para docentes y estudiantes solidarios](#) . Buenos Aires: Centro Latinoamericano de Aprendizaje y Servicio Solidario CLAYSS.

[Programa Nacional de Educación Solidaria.](#) Ministerio de Educación, Ciencia y Tecnología. Argentina.

Rivarola, T.; Celma, L. C. ; Ritter, L. (2009). [Participación ciudadana de niños, niñas y adolescentes. Una propuesta abierta a pensarse y recrearse.](#) Asunción: Global Infancia.

LLIBRES I ARTICLES SOBRE DISTINTS ASPECTES DE L'EDUCACIÓ RELACIONATS AMB L' APRENTATGE SERVEI

Ballester, L., Muñoz, A.,(2009). ["Treball comunitari: treball socioeducatiu en xarxa".](#) Revista Electrònica d'Investigació i Innovació Educativa i Socioeducativa, v. 1, n. 1, Pàgs 91-108

Bolívar, A. (2008). *Ciudadanía y competencias básicas.* Barcelona. Graó.

Diversos autors (1995). [El profesorado Consultor. Su fundamento. Sus funciones. Su Práctica.](#) Vitoria-Gazteiz: Departamento de Educación, Universidades e Investigación. Servicio Central de publicaciones del Gobierno Vasco.

[Documents per a l'organització i la gestió dels centres. Objectius prioritaris del sistema educatiu i projecte educatiu de centre](#) (2015). Departament d'Ensenyament. Generalitat de Catalunya.

González Jorge, M. (2014). "[Projecte educatiu del centre. Elaboració i actualització](#)" *Educat Revista de Psicopedagogia*. 16.5.2014

Ivern, A. (2004). *Hacia una pedagogía de la reciprocidad*. Buenos Aires: Ciudad Nueva.

Johnson, D. ; Johnson, R. (1999). *El aprendizaje cooperativo en el aula*. Barcelona. Paidós.

Marina, J. A. (2012). [Libro Blanco. Como construir una cultura del Emprendimiento, la Innovación y la Excelencia. Una pedagogía de la Innovación Social](#). Madrid: Fundación Universidad de Padres, Fundación Repsol.

Puig Rovira, J. M. ; Martín, X. (2007). *Competencia en autonomía e iniciativa personal*. Madrid: Alianza.

Roegiers, X. (2006). *¿Qué es el EPC? Enfoque por las competencias y pedagogía de la integración explicadas a los educadores*. Centro Cultural y de Cooperación para América Central-CCCAC. Embajada de Francia, San José, Costa Rica.

Roegiers, X. (2007). *Pedagogía de la Integración. Competencias e integración de los conocimientos en la enseñanza*. Coordinación Educativa y Cultural Centroamericana (CECC).

Sanmartí, N. (2010). [Avaluar per aprendre. L'avaluació per millorar els aprenentatges de l'alumnat en el marc del currículum per competències](#). Barcelona: Departament d'Educació. Generalitat de Catalunya

Zabala, A. ; Arnau, L. (2007). *11 ideas clave. Cómo aprender y enseñar competencias*. Barcelona: Graó.

BIBLIOGRAFIA WEB D'APRENTATGE SERVEI

Aprenentatge servei a l' Hospitalet

<https://aprenentatgeserveilhospitalet.wordpress.com/>

Blog de Roser Batlle www.roserbatlle.net

Boluntariotza.net. La web del voluntariado

Centre Promotor d' Aprenentatge Servei: www.aprenentatgeservei.cat

Centro Latinoamericano de Aprendizaje y Servicio Solidario (CLAYSS): www.clayss.org

Enredate UNICEF: <http://www.enredate.org/>

Global Changemakers: <http://www.global-changemakers.net>

Grup d'aprenentatge servei de la Comunitat Valenciana:
<https://apscomunitatvalenciana.net/>

Aprenentatge servei Universitat de Barcelona
<http://www.ub.edu/educacio/aps>

Grupo promotor de Aprendizaje Servicio de Madrid:
<http://aprendizajeserviciom.wix.com/apss-madrid>

In Our Global Village: <http://www.inourvillage.org/IOGV/Introduction.html>

Learn and Service Americas (USA): www.servicelearning.org

National Youth Leadership Council(USA): www.nylc.org

Proyecto Dos Mares, una red para la formación y el impulso del Aprendizaje Servicio: www.dosmares-aps.es/index.php/es/

Servei Comunitari. Departament d'Ensenyament. Generalitat de Catalunya:
<http://xtec.gencat.cat/ca/comunitat/serveicomunitari>

Red Española de Aprendizaje-Servicio: <https://aprendizajeservicio.net/>

Taula d'entitats del tercer sector social de Catalunya:
<http://www.tercersector.cat/mapa>

Xarxanet.org. Entitats i voluntaris per un món millor: <http://xarxanet.org/>

Youth Action Net: www.youthactionnet.org

Youth Venture: <https://www.youthventure.org/>

ZERBIKAS Fundazioa: www.zerbikas.es

CANALS DE VÍDEO

Al canal You Tube es poden visionar els vídeos produïts per la [Fundació Jaume Bofill](#) que mostren una gran quantitat d'experiències d'aprenentatge servei. A més, als canals You Tube i Vimeo es poden trobar una gran quantitat de vídeos sobre la teoria i la pràctica dels projectes d'aprenentatge servei. Els termes de cerca són:

Aprenentatge servei

Aprendizaje servicio

Aprendizaje y servicio solidario

Service learning

Servei comunitari

APRENTATGE SERVEI

Provença, 324

08037 Barcelona

Tel. 934 588 700

www.aprenentatgeservei.cat